

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta

KRIMINALITA DĚTÍ A MLÁDEŽE
CRIMINALITY OF CHILDREN AND YOUTH

Ivana Mrkáčková

Ústav profesního rozvoje pracovníků ve školství

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Jana Kohnová, Ph.D.

Studijní program: Bakalářské studium Vychovatelství

2012

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Kriminalita dětí a mládeže“ vypracovala pod vedením vedoucí bakalářské práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato bakalářská práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha 30. března 2012

.....

podpis

Ráda bych touto cestou vyjádřila poděkování PhDr. Janě Kohnové, Ph.D. za její cenné rady a trpělivost při vedení mé bakalářské práce.

NÁZEV:

Kriminalita dětí a mládeže

AUTOR:

Ivana Mrkáčková

KATEDRA:

Ústav profesního rozvoje pracovníků ve školství

VEDOUCÍ PRÁCE:

PhDr. Jana Kohnová, Ph.D.

ABSTRAKT:

Práce pojednává o kriminalitě dětí a mládeže. Je zaměřena na kriminalitu jako celek, vymezuje nejdůležitější pojmy vztahující se k tématu. Poukazuje na pravděpodobné příčiny vzniku tohoto patologického jevu, a na hledání možných opatření, která by mohla vést k jeho snížení. Vzhledem ke studovanému oboru – Vychovatelství, bude část práce patřit primárnímu socializačnímu prostředí dítěte, tedy rodině a škole. Pozornost bude také věnována prevenci kriminality a jejím druhům. Na případových studiích, v závěru práce, bude dokázáno, že rodina, škola, výchova a vzdělání jsou nejdůležitějšími faktory, které děti a mladé lidi formují a ovlivňují jejich chování.

KLÍČOVÁ SLOVA:

Děti, mládež, rodina, škola, výchova, kriminalita, delikvence, prevence.

TITLE:

Criminality of Children and Youth

AUTHOR:

Ivana Mrkáčková

DEPARTMENT:

Institute of the Professional Development of Educational System Employees

SUPERVISOR:

PhDr. Jana Kohnová, Ph.D.

ABSTRACT:

The work deals with youth and children crime. It is concentrated on crime as a whole, it defines the most important terms related to the topic. It points out probable roots of that pathological phenomenon and looks for possible measures leading to its reduction. Considering the field of study, i. e. Pedagogy, a part of the work will be aimed at children's primary social environment, i.e. family and school. Attention will be paid to crime prevention and its categories. Finally, case studies will prove that family, school, education and training are the most important factors forming young people and influencing their behaviour.

KEY WORDS:

Children, youth, family, school, education, crime, delinquency, prevention.

Obsah

Úvod	8
1 Kriminalita obecně	10
2 Základní pojmy – jejich vymezení	10
2.1 Dítě.....	11
2.2 Zletilý.....	11
2.3 Nezletilý.....	11
2.4 Mladistvý.....	12
2.5 Osoba mladší 15 let.....	12
2.6 Mládež.....	12
2.7 Mladý dospělý.....	13
2.8 Osoba blízká věku mladistvého	13
2.9 Provinění	13
3 Příčiny vzniku kriminality dětí a mládeže.....	13
3.1 Rodina	16
3.2 Škola.....	21
3.3 Volný čas, skupiny mládeže, závadová parta.....	24
3.4 Hodnotová orientace, žebříček hodnot.....	27
3.5 Poruchy chování.....	28
3.5.1 Disociální chování	29
3.5.2 Asociální chování	29
3.5.3 Antisociální poruchy chování.....	30
3.5.4 Delikvence.....	30
3.5.5 Šikana	31
4 Trestná činnost dětí a mládeže	32
4.1 Majetková trestná činnost	33
4.2 Násilná trestná činnost	35
4.3 Trestná činnost a drogy a jiné závislosti	36
5 Delikventní chování a trest.....	38
5.1 Probační a mediační služba.....	41
5.2 Druhy opatření	42

5.2.1	Výchovná opatření.....	42
5.2.2	Ochranná opatření	43
5.2.3	Trestní opatření.....	44
6	Prevence.....	45
6.1	Primární prevence	46
6.2	Sekundární prevence	46
6.3	Terciární prevence.....	46
6.4	Sociální prevence	47
6.5	Prevence situační.....	47
6.6	Prevence viktimmnosti.....	47
6.7	Instituce zabývající se prevencí	48
7	Případová studie	50
8	Závěr	56
9	Seznam literatury.....	58
10	Přílohy.....	60

Úvod

„Rodiče nemají právo kazit dětem život! Ale ani děti nemají právo kazit život rodičům“.

(PhDr. Anna Smržová, psycholožka, Matějček, Dytrych, 1997, s. 7)

Pro svoji bakalářskou práci jsem si vybrala téma „*Kriminalita dětí a mládeže*“. Jedná se o jev, který by měl být v naší současné společnosti obsáhle diskutován s cílem vytýčit cestu, jak podíl dětí a mládeže na celkové kriminalitě snížit.

Úvod práce bude věnován kriminalitě obecně. Hlavním cílem její další části bude zabývat se kriminalitou dětí a mládeže – tedy naší nastupující generace, která jednou po nás převezme do svých rukou to, co my nyní vytváříme. Je právě naším úkolem předat dalšímu pokolení znalosti a zkušenosti, které jsme již získali. Výchovou, láskou a svým příkladným chováním vštípit dětem zásady, které budou v budoucnu ovlivňovat jejich myšlení, konání a přístup k lidem a společnosti jako takové. Každý z nás však ví, že ne vždy se to povede dokonale. Selhání rodiny, školy a jiných činitelů, které mladého člověka ve vývoji formují, má za následek selhání jeho samotného. Nejhorším možným následkem je pak kriminální chování dětí a mládeže, tedy těch, u kterých nás to vždy překvapí, pohorší a šokuje. Málodky jsme však schopni si připustit, že selhání našich dětí je obrazem nás samotných, pokračováním našich nedůsledností a chyb ve výchově učiněných.

V první části práce vymezím a objasním základní pojmy, které se k tématu vztahují. Vzhledem ke studovanému oboru - Vychovatelství, se v práci zaměřím hlavně na to, co chování dětí a mladých lidí ovlivňuje primárně. Pozornost budu tedy věnovat rodině, škole, vrstevníkům. Mým cílem bude poukázat na příčiny vzniku tohoto patologického jevu, na možná opatření, která by ke snížení kriminality dětí a mládeže vedla, a také se věnovat trestům, které jsou přirozeným následkem nestandardního chování jedince.

V poslední části bakalářské práce - za užití případové studie - představím osudy dívek, jejichž život neměl a nemá šanci ubírat se správným směrem. Příběhy velmi mladých

dívek, jež mají za sebou minulost, kterou by si nepřál prožít nikdo z nás. I jejich budoucnost – přes obrovskou snahu mnoha lidí, kterým není jejich osud lhostejný – se prozatím nejeví optimisticky. Dále představím osud chlapce, který i přes dobré rodinné zázemí, spojil svoje žití již ve velmi mladém věku s drogou. Cílem této části bakalářské práce je poukázání na hlavní příčiny, které vzniku těchto těžkých životních situací předcházely.

1 Kriminalita obecně

Kriminalita. Podle slovníku cizích slov toto slovo znamená zločinnost, trestnou činnost. Na rozdíl od jiných cizích slov však sotva najdeme někoho, kdo by po významu tohoto výrazu pátral. Kriminalita je stará jako lidstvo samo, z lidské společnosti ji nelze úplně vymýtit. Je její součástí, jejím zakořeněným zlem, které je produktem negativních vlastností člověka. Tak jako lidstvo prochází svým vývojem po staletí, i zločinnost se neustále vyvíjí. Není nešvarem jedince, ale problémem celospolečenským a celosvětovým. V posledních letech je zaznamenáván nárůst kriminality prakticky ve všech jejích formách. Neustále stoupá počet kriminálních činů s rasovým podtextem, dochází k nárůstu počtu trestných činů páchaných na dětech a seniorech, tedy na těch nejzranitelnějších členech společnosti. Velká města, která poskytují anonymitu, se stávají centrem kriminálních živlů, centrem výskytu pouliční kriminality, krádeží, vloupání, násilné trestné činnosti. Současně se zvyšujícím se počtem trestných činů roste i brutalita, s jakou jsou páchany. Alarmující skutečností však je, že kriminalita není výsadou pouze dospělých, nýbrž se na ní ve stále větší míře podílejí mladší pachatelé, nezřídka ještě děti. Je na nás, abychom udělali vše, co je v našich silách, k zamezení těchto tendencí. Jen odpovědným přístupem k sobě samým a celé společnosti se nám to může dařit.

2 Základní pojmy – jejich vymezení

Základní trestně právní pojmy vymezuje zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů, který nabyl účinnosti dne 1. ledna 2004, dále jen ZSVM.

V § 2 výše uvedeného zákona se hovoří:

„(1) Není-li zákonem stanoveno jinak, pak se rozumí

a) mládeží děti a mladiství,

b) dítětem mladším patnácti let ten, kdo v době spáchání činu jinak trestného nedovršíl

patnáctý rok věku,

c) mladistvým ten, kdo v době spáchání provinění dovršil patnáctý rok a nepřekročil

osmnáctý rok svého věku.“ (Trestní předpisy, 2011, s. 320)

2.1 Dítě

Dítě je pojem, který je užíván Úmluvou o právech dítěte. Úmluva OSN je závazná i pro Českou republiku. Dítětem chápá každou lidskou bytost mladší 18 let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve. Trestní řád, jako základní právní norma, která upravuje soudní trestání, pojem dítě nepoužívá. Setkáváme se však s ním v trestním zákoníku, kde se v § 126 doslova říká, že: „*Dítětem se rozumí osoba mladší osmnáct let, pokud trestní zákon nestanoví jinak.*“ (Trestní předpisy, 2011, s. 40)

2.2 Zletilý

Zletilosti nabývá dle § 8 zákona č. 40/1964 Sb. občanský zákoník každá osoba dovršením osmnáctého roku věku. Před dovršením tohoto věku může nabýt zletilosti též uzavřením manželství za předpokladu, že s tímto bude souhlasit soud, avšak nejdříve v 16. letech. Zletilost nabytá tímto způsobem se neztrácí ani v případě, bylo-li manželství prohlášeno za neplatné. Zletilost vyjadřuje způsobilost fyzické osoby k právním úkonům.

2.3 Nezletilý

Nezletilý je každý, kdo 18. roku věku nedovršil a ani nenabyl zletilosti uzavřením manželství. Jedná se tedy o každou fyzickou osobu od jejího narození až do nabytí zletilosti. Trestní právo pojem nezletilý nepoužívá. Pojem je užíván v policejní praxi,

kdy se takto označují osoby trestně neodpovědné pro nedostatek věku; označují se tak tedy osoby mladší 15 let.

2.4 Mladistvý

Mladistvý je pojmem jak trestněprávním, tak i trestně správním. Podle trestního práva je mladistvý každý, kdo dovršil patnáctý rok věku a ještě nepřekročil osmnáctý rok svého věku. Trestný čin spáchaný v uvedeném věkovém rozmezí, označujeme jako provinění. Mezi trestní odpovědností mladistvých a dospělých jsou určité rozdíly. V trestním řízení má pak mladistvý právo na zvýšenou ochranu. Vždy musí mít obhájce. Zákon č. 218/2003 Sb., zákon o soudnictví ve věcech mládeže ve znění pozdějších předpisů, mimo jiné stanoví odpovědnost mladistvého. Mladistvý, který v době spáchání činu nedosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat jeho **protiprávnost** nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný (Trestní předpisy, 2011, s. 321).

2.5 Osoba mladší 15 let

Jedná se o termín užívaný v trestním právu. Jde o osobu, která je vzhledem ke svému věku beztrestná, byť by se dopustila i činu jinak trestného.

2.6 Mládež

Pojem mládež je spojován s různými věkovými kategoriemi v závislosti na předmětu a rozsahu zkoumání jednotlivých vědních oborů. Všeobecně jsou mládeží označovány osoby mladší 18 let věku (Chmelík, 1998, s. 5).

2.7 Mladý dospělý

Tento pojem je užíván v kriminologické literatuře. Zahrnuje věkovou skupinu nad 18 let výše, přičemž horní hranice není jednotně stanovena. Je tedy volná. Za horní hranici bývá chápán mladý člověk ve věku 21 let, někdy až do věku 24 let, občas také do věku 30 let.

2.8 Osoba blízka věku mladistvého

Jedná se o pojem trestněprávní, užívaný především v kriminologii a v praxi. Jedná se o osobu, která je věkem blízko věku mladistvého. Nejčastěji je takto chápán věk v rozmezí 18. a 19. roku života. Pokud je spáchán trestný čin osobou tohoto věku, při výměře trestu je k tomuto přihlíženo jako k polehčující okolnosti (Zoubková, 2002).

2.9 Provinění

Provinění je trestný čin, který spáchal mladistvý. Jedná se tedy pouze o jiné terminologické označení trestného činu. Zákon č. 218/2003 Sb., ZSVM, se tímto zabývá v paragrafu 6, odst. 1, 2.

3 Příčiny vzniku kriminality dětí a mládeže

Přesto, že trend kriminality dětí a mládeže má v posledních letech, můžeme říci i v desetiletích, klesající tendenci, brutalita páchaných činů vzrůstá. Co je toho příčinou? Faktorů, které tento negativní jev ovlivňují, je celá řada. Nelze definovat pouze jeden, jedná se o souhrn určitých jevů a vlivů. Velký podíl na tomto druhu kriminality má dnešní uspěchaná doba. V uplynulých dvaceti letech se změnilo mnoho ve společnosti jako celku a změny se dotkly i každého z nás. Nepřítelem mnoha lidí se stal čas. Často kolem sebe slyšíme strohou větu: „Promiň, nemám čas.“ Smutné je, že tuto větu od dospělých slýchávají hojně i jejich děti. Ve chvíli, kdy se rodič v určité chvíli takto doslova „zbaví“ svého dítěte, si možná ani neuvědomuje, co může

následovat. Dítě, které potřebovalo momentální pomoc, radu nebo třeba jen útěchu, je nuceno pomoci si samo. A vzhledem k tomu, že není dostatečně vyspělé, udělá chybu. Nejdříve malou – např. lež, příště větší, pak ještě větší. A co na to rodiče? Ve chvíli, kdy se o prohřešcích svého potomka dozví, nestačí se doslova divit. Dítěti domluví, dle svého názoru ho spravedlivě potrestají, a myslí si, že je vše v pořádku. Kolik z nich se ale zamyslí nad tím, jestli na prohřešku svého potomka nenesou vinu oni sami? A kolik z nich je ochotno to přiznat nejen sobě, ale i okolí? Uvedený příklad je z těch lepších. Bohužel se setkáváme s případy, kdy rodiče o děti nejeví ani minimální zájem. Tyto děti potom končí v dětských domovech, výchovných zařízeních apod. A i když se jejich vychovatelé snaží připravit je pro život co nejlépe, ne vždy jsou úspěšní. V čem tedy spatřujeme příčiny nárůstu kriminálního chování nejen dětí, mládeže, ale i dospělých? Jak jsem již zmínila, v posledních letech se hodně změnilo. Změnil se režim v naší zemi, otevřely se hranice se státy, které nám byly dříve zapovězeny, změnily se společensko-ekonomické poměry naší země. Změny, které nás provázejí od listopadu 1989, jsou v určitých ohledech pozitivní, ale v mnoha ohledech bohužel negativní. Velmi jednoduchým a výstižným negativním příkladem je výklad slova „demokracie“. Pojem, který by měl být spojován se svobodou, svobodným myšlením, chováním, rozhodováním apod. Ale i tato svoboda by měla mít určité hranice, které by neměly být překračovány. Je alarmující, že v naší společnosti žije stále více osob, pro které má slovo demokracie zcela jiný význam. Těch, kteří si jeho význam vyloží tak, jak se to hodí jim samotným, den ode dne přibývá. V našem světě má dnes bohužel často hlavní slovo neúcta, vulgárnost, neohleduplnost, pokrytectví, lež, agresivita a mnoho dalších negativních jevů. Tyto jevy ovlivňují dospělé i děti. A co se stane, když se dítě s takovými jevy setkává běžně v denním životě? Připadají mu zcela normální a začne se podle nich chovat. Pak zbývá už jen krůček k tomu, aby se mu jeho chování tzv. vymklo z ruky. V úvodu této kapitoly jsem zmínila dnešní uspěchanou dobu. Rodiče zdaleka nevěnují dětem tolik pozornosti, kolik by bylo zapotřebí. Někteří z důvodu honby za kariérou, úspěchem, penězi. Čím dál více rodičů ale nevěnuje dostatek času svým dětem proto, že k tomu, aby jim zabezpečili alespoň průměrnou životní úroveň, jsou nuceni hledat si k hlavnímu pracovnímu poměru i pracovní poměr vedlejší. Poté už jim nezbývá čas ani síla se dětem věnovat. Jejich volný čas pak bývá vyplněn sledováním televize, hraním her na počítači, scházením se v partách apod. Zmínila jsem televizi,

jako oblíbeného „společníka“ ve volném čase dětí a mladých lidí. Malé dítě si po zapnutí televize pravděpodobně vybere v programu pohádku. Co však současné pohádky malému divákovi nabízejí? Násilí, vulgaritu, agresi. Kam se z nich poděla láskyplnost, moudrost a ponaučení? Nabízí se i další otázky - je dnes pohádka ještě vůbec pohádkou nebo jde jen o slušně vydělávající obchod? S přibývajícím věkem dítěte vyplňuje jeho volný čas počítač a počítačové hry. I v nich však nachází násilí. A bohužel je mnoho rodičů – především otců – kteří svým příkladem potomka k těmto hrám přivedou. Hrdinové počítačových her bojují, střílí, zabíjejí se. Dítě si z nich pak často odnáší „model“ hrdiny, kterému se chce svým chováním přiblížit a vyrovnat. Člověk, jehož psychika je od útlého dětství vystavena náporu násilí a vulgarity z médií, přijme tento stav nezřídka jako normu, podle které se chová, neboť vidí vzor ve svém pohádkovém nebo počítačovém hrdinovi. Nebezpečnými nástrahami pro naše děti však nejsou jen nevhodné pořady v televizi nebo počítačové hry. Stále častěji jsou jimi rovněž cigarety, alkohol, drogy. V mnoha případech lze vystopovat negativní příklad v rodinách dětí, kde uživateli těchto návykových látek jsou samotní rodiče. A hlavně jejich chování a přístup se stává pro dítě vzorem a normou, neboť jsou nejbližšími osobami, které je od útlého věku ovlivňují. Od všech těchto negativních vlivů se pak odvíjí nestandardní chování jedince, které v mnohých případech vede až k majetkové i násilné trestné činnosti.

Děti, páchající trestnou činností chápeme v určitém smyslu jako ohrožené děti. „...prostředí a podmínky jejich života jsou natolik vychýleny od normy, že bezprostředně mohou poškozovat jejich vývoj a začleňování do společnosti.“ (Nikl, 2000, s. 5). Setkáváme se také s pojmem „poškozené děti“. Jedná se o ty děti, jejichž funkce jsou natolik poškozeny nebo omezeny, že tím může být značně omezena nebo dokonce znemožněna jejich socializace. „*Děti ohrožené a poškozené jsou ty děti, které potřebují zvláštní pozornost a pomoc společnosti právě pro své ohrožení a poškození bez ohledu na jejich charakter či příčiny*“ (viz výše). Poškození a ohrožení můžeme rozdělit z hlediska povahy a z hlediska příčin. Z hlediska povahy se jedná o poškození tělesné, duševní nebo sociální. Obvykle se setkáváme s kombinací všech tří poškození. Z hlediska příčin ohrožení a poškození dělíme příčiny na vnitřní a vnější. Vnitřní příčiny se dotýkají osoby dítěte přímo. Jsou s ní spojeny a můžeme je

označit jako faktory fyziologické, biologické a psychologické. Mohou být vrozené, zděděné nebo získané. Příčiny vnější vyplývají ze sociální oblasti a souvisejí tedy s prostředím, ve kterém se dítě narodilo a ve kterém žije. Děti a mládež velice citlivě reagují na změny, které se dějí ve společnosti, na měnící se společenské podmínky. Reagují na změny, které se odehrávají v jejich rodinách. Snadno se může stát, že tyto změny nechápou, že se s nimi neumějí vyrovnat. Pak je věcí dospělých, aby jim podali pomocnou ruku.

3.1 Rodina

Rodina je pro dítě prvním socializačním prostředím, se kterým se po svém příchodu na svět setkává. Rodina a rodinné prostředí mají tedy hlavní význam pro formování dětské osobnosti. Rodina je hlavním výchovným činitelem zejména tehdy, když správně plní své výchovné úkoly. Jen za takových podmínek působí kladně na utváření mravní osobnosti dítěte. Rodiče se dítěti po jeho narození stávají přirozenou autoritou. Od nejtělejšího věku dítě svoje rodiče napodobuje. Rodiče jako první umožňují narozenému dítěti seznamovat se s okolím, s okolním světem, s ostatními lidmi. Velmi důležitá je pro dítě citová vazba, která po jeho narození mezi ním a rodiči vzniká. Správně fungující rodina působí kladně na utváření mravní osobnosti člověka. Na druhou stranu v případě jejího selhání je považována za jeden z hlavních činitelů, který umožňuje kriminální chování dětí. Rodina není neměnnou institucí. Funkce rodiny se postupem času proměňuje. Zvyšuje se věk mladých lidí, kteří poprvé vstupují do manželství, zvyšuje se věk prvorodičů. Zvyšuje se počet rozvedených manželství, počet rodin, kdy o dítě pečuje pouze jeden rodič. Ubývá rodin, kde žije pohromadě více generací, velikost rodin se zmenšuje. Roste také počet nemanželských dětí. Rodiče dítěte spolu často žijí bez manželského svazku, protože je to pro ně ekonomicky výhodnější. Naopak přibývá manželství, která jsou uzavírána v pozdějším věku (Zoubková a kol., 2001, s. 35). V době před dvaceti lety byl mladý člověk ve věku kolem 25 let, který neměl svoji vlastní rodinu, spíše výjimkou. Rodiče svým dětem sice nemohli pořizovat oblečení známých světových značek, bylo pro ně mnohem

dostupnější získat pro svoji rodinu např. bydlení. Vývoj společnosti nelze zastavit, ale každý z nás jej může alespoň malou měrou ovlivnit.

Již zmíněné pracovní vytížení rodičů – ať již motivované snahou přežít a zajistit svým dětem alespoň průměrný životní standard – či honbou za úspěchem, kariérou a penězi – je velmi často důvodem, proč rodiče nemají na své děti čas. Majetkové rozdíly rodin jsou stále častější a markantnější. Dobře zajištěná a situovaná rodina však ještě nedává záruku dobrého příkladu pro dítě, pro jeho správný vývoj. Existuje nemálo případů, kdy právě děti z dobře situovaných rodin páchají trestnou činností.

V dnešní společnosti se ženy snaží o co největší emancipaci. Vysoké pracovní nasazení jim brání v plnění jejich tradiční ženské úlohy v rodině. Úlohy matky, vychovatelky a hospodyně. Stále více se ženy uplatňují ve veřejné sféře, v politice. Při plnění svých kariérních snů mnohdy naráží na odpor opačného pohlaví. Ochota mužů převzít část odpovědnosti za chod domácnosti a za výchovu dětí není obvykle taková, aby se ženy mohly svému povolání věnovat dle svých představ. Tzv. „tradiční pojítka“ rodiny ztrácí svůj původní význam. Ženy, díky antikoncepci, mohou bez problémů rozhodovat o tom, kdy se stanou matkou (Matoušek, Kroftová, 1998, s. 37). I přesto se však stane, že žena otěhotní nechtěně. Za takové situace je dítě už před svým narozením negativně ovlivňováno vystresovanou matkou. Její nepohoda a nechuť mohou ovlivnit vývoj plodu. A pokud těhotenství skončí porodem, je dítě již od počátku po svém narození vystaveno zátěžovým situacím, které plynou z neklidného a nestabilního prostředí. *„Charakter rodinného zázemí je do značné míry určen způsobem jeho vzniku, připraveností či nepřipraveností rodičů na výchovné poslání. Rodiče pozdějšího delikventa vstupují do manželství (nebo do obdobného způsobu soužití) často po velmi krátké známosti, která neumožňuje dostatečné vzájemné poznání, vytvoření soudržných a kooperativních vazeb. V anamnéze mladistvých delikventů se často objevuje faktor relativně nízkého věku rodičů při vstupu do manželství. Vznik rodiny bývá často náhodný, pod vlivem pouhé krátkodobé sexuální podbarvené známosti partnerů, resp. na základě neplánovaného těhotenství. Navíc mladí partneři nemívají ujasněný vztah k výchovným úkolům a nemívají dořešenu a sladěnu tuto novou sociální roli v prokreační rodině se svými rolmi profesionálními, zájmovými a jinými.“* (Novotný, Zapletal, 2008, s. 465). Z pohledu mladé rodiny je očekávání narození dítěte doslova

velmi vážnou zátěžovou zkouškou. Oba partneři se nacházejí ve zcela nové situaci, kterou doposud nezažili. I když se na narození potomka společně těší a připravují, nikdy nemohou vědět, jak ji nakonec zvládnou. Vztahy mezi rodiči samotnými jsou v mladé rodině důležitým faktorem. V každé rodině dochází občas k neshodám, drobnějším hádkám nebo dokonce k ostřejším výměnám názorů. Záleží však na dospělých, zda dítě bude jejich „rozhovorů“ přítomno, či nikoliv. Nezřídka se také bohužel stává, že se dítě stane jakýmsi prostředníkem mezi oběma stranami. Bývá vtaženo do sporů rodičů, kterým v té chvíli vůbec nerozumí, v mnoha případech si rodiče berou děti jako rukojmí. Nad chladnou hlavou a zdravým rozumem u nich vítězí nenávist, zlost a snaha být tím, kdo ze sporu vyjde jako vítěz. Vzniklou situací nejvíce trpí dítě. Jeho city a postoje jsou naprosto opomíjeny. Pokud jsou problémy v rodině nezvladatelné a manželství je ukončeno rozvodem, dostává se dítě do situace, kdy je vychováváno pouze jedním z rodičů. „*Nepřítomnost mužského či ženského vzoru je často spojována s neadekvátním sociálním vývojem mladého člověka, neboť málokdy se osamocenému rodiči daří suplovat roli chybějící rodičovské postavy. Dokonce lze říci, že mnohá delikventní kariéra dětí je významně spjata se ztrátou rodiče*“ (viz výše). Toto tvrzení však nelze uplatňovat jako obecné pravidlo.

Z anamnéz mladých pachatelů je známo, že jejich dětství bylo neradostné. Rodina, ve které vyrůstali, byla konfliktní a velmi často došlo k jejímu rozpadu. Děti se mnohdy dostávají do situací, kdy se pro osamělého rodiče stávají jakousi přítěží. A to z hlediska materiálního, sociálního i psychického. Nedostatek finančních prostředků, psychická zátěž, pocity méněcennosti, opuštěnosti či „zkaženého života“ vedou k tomu, že osamělý rodič vzniklou situaci velice špatně zvládá. Snadno tak zapomene, že jeho hlavním úkolem je pomoci v této obtížné situaci především svému dítěti. „*Výchovné prostředí se tak stává abnormním, výchovné styly rodiče mají tendenci sklouzávat do extrémních a nepevných poloh. Mladý jedinec se buď dostává do role nemilovaného, odstrkovaného a přehlíženého dítěte, nebo dítěte nezdravě ochraňovaného, hýčkaného a emočně přetěžovaného, používaného nejednou jako prostředek citového vydírání druhého partnera. V obou případech dítě brzy vytuší, že v rodině není něco v pořádku, snaží se na sebe strhnout pozornost nebo naopak se vymanit ze superprotektivního vlivu rodiče. Obě tyto reakce se navenek projevují obdobně. Dítě zlobí, provokuje, stává se*

výchovně obtížně zvládnutelným, čímž nadále prohlubuje špatné výchovné strategie rodičů.“ (Novotný, Zapletal, 2008, s. 465). Dítě je po rozchodu svých rodičů také vystaveno jejich různým výchovným vlivům a také různým vlivům jejich nově vzniklých rodin. Tyto vlivy bývají velmi často nejednotné až dokonce protichůdné. To má za následek, že si dítě není schopno utvořit jednotný systém hodnot a norem, že odmítne přijetí společensky nutných vzorů chování a vytvoří si jakési svoje normy a výrazně deformovaný pohled na život, na společnost. Velmi zátěžovou situací, se kterou se dítě musí ve svém životě vyrovnávat, je příchod nového partnera do rodiny. Úloha nevlastního rodiče není vůbec jednoduchá a záleží na dospělém jedinci, jak se s ní vyrovná a zda a jak ho nakonec dítě přijme. Nastávají bohužel situace, kdy příchod nového partnera do rodiny situaci v rodině zhorší, čímž se zhorší i rodinné zázemí dítěte. Následkem pak může být začátek nebo prohloubení asociality dítěte. *„Rozvrat rodiny provokuje v nezralé dětské psychice řadu traumat, a pocity křivd, které budou sice po jistém čase takzvaně zapomenuty, jenomže z nich plynoucí emoční poškození zůstane už definitivně nezvratné. Také střídavý pobyt u jednoho z rodičů, který je dnes při rozhodování českých soudů stále oblíbenější, provokuje už v rané dětské mysli lstivou životní strategii, která se ovšem v době dospívání může transformovat až do proviňování.*“ (Novotný, 2006, s. 31)

Žádný rodič není a ani nemůže být bezchybný. Někteří rodiče si svoje chyby páchané na potomcích dobře uvědomují a pak se je snaží kompenzovat nevhodným způsobem. Mnohdy až neúměrné hmotné zabezpečení dětí rodiči přispívá k jejich asociálnímu vývoji. Dítě, které strádá nedostatkem pozornosti a lásky svých rodičů, se snadno uchýlí k tomu, že za měřítko hodnoty člověka považuje hmotné statky. (Novotný, Zapletal, 2008, s. 465). Zcela odlišným příkladem je kategorie dětí, které rodinné prostředí nikdy nepoznaly. Jedná se o děti, o které rodiče nejeví zájem už od jejich narození a kde ve výchově úlohu rodiny přebírá některé z kolektivních institučních zařízení. Tyto děti obvykle procházejí celou řadou náhradních domovů. Děti bývají deprivované a jejich schopnost navazovat jakékoliv vztahy a nalézat v nich uspokojení je velmi malá. Hledání příčin delikventního chování dětí a mladých lidí, které vycházejí ze špatně fungující rodiny, by mohlo dále pokračovat. Kromě špatného společenského postavení

rodiny, rodinných vazeb, uplatňování disciplíny v rodině a kvality rodičovského dohledu bychom určitě našli řadu dalších příčin.

„*Tatínek nemá čas, s učiteli není zábava*“. Název článku jednoho pražského deníku, ve kterém se hovoří o průzkumu provedeném asi u dvou tisíc dětí ve věku od 6 do 15 let. „*Většina českých dětí se cítí šťastná. Rodinu vnímají jako bezpečné prostředí, kde je jim věnována pozornost a kde není moc hádek. Alarmující je ovšem fakt, že dvě třetiny dětí uvedly, že na ně tatínek nemá čas a podle poloviny dětí jejich rodiče občas zalžou.*“ Podle výsledků výzkumu je alarmující, že část dětí svým rodičům nevěří. Polovina oslovených dětí nemá žádný vzor, nevěří v boha, v politiku. S jejich narůstajícím věkem u nich roste tolerance k drogám, lhaní a kouření. České děti zaujímají v Evropě jedno příjemné prvenství. Celkem 74 % dotázaných vyplňuje svůj volný čas různými zájmovými kroužky.

Z provedeného průzkumu, který je v článku uveřejněn, vyplývá, jak celou situaci vidí dotazované děti:

- **Maminka** – většinou je hodná a chytrá, pomáhá a naslouchá.
- **Tatínek** – je chytrý, bývá s ním zábava, nemá ale moc času, snadno se rozčílí.
- **Učitelé** – jsou chytří, spravedliví a ochotní dětem pomáhat. Příliš často se ale rozčilují a na žáky nemají moc času. Nenaslouchají jim, nevěří jim a není s nimi zábava.
- **Kamarádi** – je s nimi zábava, jen polovina dětí si o svých kamarádech myslí, že jsou chytří, schopni naslouchat a pomáhat.
- **Volný čas** – tráví většina dotazovaných dětí v zájmových kroužcích, ale s rostoucím věkem tyto organizace opouštějí.
- **Co jim vadí** – jako nejčastější odpověď děti uvedly, že jim vadí války ve světě, odpadky, které zahrnují zemi, kouření a sprostá slova (Hettnerová, 2011).

Kriminologické výzkumy u nás i ve světě opakovaně dokládají, že mezi faktory, které se nejvíce podílejí na zvýšeném riziku kriminality dětí a mládeže, patří nedostatečný dohled ze strany rodičů, zanedbání ze strany rodičů, tvrdé a nevypočitatelné opakované

kázeňské tresty, konflikty mezi rodiči, výchova v neúplné rodině nebo dlouhodobé odloučení od biologického rodiče a rodič s kriminální minulostí.

3.2 Škola

Dalšími činiteli zasahujícími do výchovy dítěte se po rodině stávají předškolní zařízení a škola. Vliv rodiny a školy na výchovu dítěte se vzájemně prolíná. Do doby, než dítě tzv. „opustí rodinu“ a začne navštěvovat předškolní či školní zařízení, je zcela pod jejím vlivem. Rodina dítěti doslova zprostředkovává normy a hodnoty společnosti. Mnohdy je však určitým způsobem deformuje a přenáší je pak v této podobě z generace na generaci. Jakmile dítě vstoupí do školy, jsou jeho dosavadní hodnoty a normy, které zná z rodinného prostředí, konfrontovány s normami a hodnotami, které prezentují pedagogové a spolužáci. Tato situace se může stát pro dítě velmi obtížnou. Život v rodinném prostředí má vliv na utváření základů osobnosti dítěte. Po vstupu do školy je dítě začleňováno do širšího sociálního rámce. Stane se z něj příslušník určité společnosti. Vstup do školy je pro dítě náročný a mnohdy stresující. Přichází buď z rodiny, nebo z předškolního zařízení. I když má vštípeny určité návyky, je pro ně adaptace na školní prostředí v mnoha ohledech složitá. Ve škole se musí podříditi určitému řádu, je nuceno setrvat v klidu na jednom místě a ještě při tom udržovat pozornost. Nemůže vyjádřit svůj názor kdykoliv ho napadne, nemůže si hrát s oblíbenými hračkami, musí se naopak soustředit a učit se pracovat. Musí pochopit, že bude posuzováno a hodnoceno podle svých výkonů, schopností a podle výsledků své práce. Také se musí vyrovnat s určitou konkurencí v prostředí svých vrstevníků. Dítě ve škole přijímá autoritu, získává zkušenosti a kontakty s ostatními spolužáky. Škola se může stát pro dítě náročným a stresujícím prostředím. Přípravenost dítěte na školu může výchova v rodině ovlivnit pozitivně, ale také může dítě znevýhodnit. A to v případě výchovy protekční, rozmazlující nebo naopak v případě tzv. výchovné zanedbanosti. Pokud je výchova v rodině založená na tom, že dítě prakticky nic nemusí, nemá žádné povinnosti, ale naopak je zahrnováno přílišnou péčí, je jeho osamostatňování se a adaptace ve společnosti vrstevníků velmi negativně ovlivněna a ohrožena. Dítě, které je vychovávané příliš úzkostlivou rodinou, má ve školním prostředí problémy

s vlastním prosazováním se, jeho aktivita je předchozí výchovou omezena, má sníženou schopnost překonávat potíže. Opakem je pak výchova perfekcionistická, kdy jsou rodiči na dítě kladeny přehnané požadavky, kdy se rodiče snaží o naprostou dokonalost bez ohledu na schopnosti dítěte, kdy jsou od dítěte požadovány maximální a bezchybné výsledky. Následkem může být nemoc dítěte, hledání úniku u svých vrstevníků nebo se mohou objevit poruchy jeho chování. Dalším výchovným extrémem je tzv. výchova zavrhuující, která se projevuje nezájmem o dítě. Tato situace nastává v případě, že jsou rodiče např. alkoholici. Zájem o dítě je u takových rodičů druhotnou záležitostí. Dítě může být při svém vstupu do školního prostředí znevýhodněno také tzv. výchovnou zanedbaností. Vzdělání v takové rodině je často na velmi primitivní úrovni, na vzdělání není kladen důraz, není v takové rodině důležité. Takto vychovávané dítě postrádá jakoukoliv motivaci k učení. Po příchodu dítěte do školy se stane, že dítě, které bylo z rodinného prostředí zvyklé na své výlučné postavení, toto postavení ztrácí. Jak již bylo zmíněno, musí se naučit novému určitému životnímu rytmu. Na formování osobnosti dítěte má velký vliv školní třída a také učitel. Učitel se v prvním roce školní docházky stává pro dítě velmi důležitým. Dítě ho mnohdy považuje za důležitějšího, než rodiče. Učitel má vždycky pravdu a dítě je kvůli tomu schopné jít s rodiči do sporu. Postupem času však většího významu nabývají vztahy mezi spolužáky a učitel se spolu s rodiči stávají pouze autoritami. Život ve školní třídě nabývá na významu, tvoří se různé skupiny žáků, které si vytvářejí vlastní jazyk, mají určité zvyklosti i rituály. Ve třídě vznikají jakési podskupiny, které mohou mít za následek vznik asociálních part. Ty potom negativně ovlivňují chod zbytku třídy. Na vzniku těchto asociálních skupin mohou nést vinu i samotní učitelé. Pokud učitel neprojevuje dostatek zájmu, pozornosti a angažovanosti ve třídě, chybí ke vzniku takovéto skupiny jen malý krůček. S těmito jevy se můžeme setkat i na prvním stupni základních škol. Špatné podmínky ve škole, neutěšené vztahy s kamarády, konflikty mezi dětmi a učiteli mohou vést dítě k určitému selhání. Dítě pocítí nechuť do školy chodit, mohou se také projevit poruchy chování. Přichází na řadu lajdáctví, záškoláctví, lhaní, alkohol. Plnému a hodnotnému zapojení se do kolektivu znemožňují dítěti např. i nemoci, různá tělesná nebo psychická postižení, retardace. Postižené dítě začne být kolektivem vytlačováno, začne vyhledávat samotu nebo společnost mladších či méně chytrých dětí. Je na učiteli, aby včas a citlivě zasáhl, aby nenechal dětský kolektiv rozhodnout o dalším osudu znevýhodněného jedince.

V době kdy dítě přechází do puberty, se všechny jeho povahové vlastnosti a odchylky ještě násobí. Konflikty s rodiči, učiteli i spolužáky jsou stále častější. Kamarádství bývá často nadhodnocováno, snaha zalíbit se kamarádům bývá spojena s drobnými krádežemi, lhaním, podvody. V horších případech dochází k útěkům z domova, sebepoškozování, experimentováním s drogami nebo pokusy o sebevraždu. Žijeme v době, kdy na školách i v ostatních zařízeních narůstá šikana jako projev nárůstu agresivity. V mnohých případech může být na vině malý zájem učitelů, kteří svojí nevšímavostí a lhostejností šikanu neodhalí. Počátek sociálního selhání můžeme hledat v rodině i ve škole. Vývoj vědy a společnosti je velice rychlý, pro školu je velmi obtížné udržet s ním krok. Není v silách nikoho předvídat, jaké požadavky budou na děti v jejich dospělosti kladeny. Děti, které vyrůstají v rodinách, kde rodiče mají velký zájem o výchovu a vzdělání dítěte a jsou zároveň dobře situovány, mají lepší předpoklady k tomu, aby mohly po dokončení základní školy studovat na prestižních středních a vysokých školách, kde je kladen důraz na kvalitu vzdělání. Tyto děti mají pak v dospělosti větší šanci uplatnit se na trhu práce. (Zoubková a kol., 2001, s. 36)

Bylo by však chybou spoléhat se ve výchově našich dětí pouze na rodinu. Stejně tak není možné, aby škola rodinu nahradila. Měla by se pouze snažit odhalit a následně napravit chyby a nedostatky, které se mohou v rodinné výchově vyskytnout a tím eliminovat některé z příčin dětské delikvence. Vliv rodiny a školy by se měl prolínat a vzájemně doplňovat. Obě tyto instituce by měly dbát nejen na kvalitu vzdělávání, ale i na zdravý mravní vývoj každého jedince. Již J. A. Komenský zdůrazňoval, že k tomu, aby mohla škola dobře plnit svoji úlohu, musí v ní být pořádek a kázeň. Ta se ovšem v dnešní době ze škol vytrácí. Rodina i škola společně mohou tento stav změnit jedině tím, že povedou společně a důsledně děti k větší poslušnosti. *„Je nutno kategoricky odmítnout, naštěstí spíše ojedinělé hlasy, které pod jakousi rouškou ochrany svobody osobnosti, odmítají oprávnění školy angažovat se do sféry mravní výchovy žáků. Věřím, že tyto hlasy nenaleznou sluchu u širší pedagogické veřejnosti, že zůstaneme věrni tradici nejen vzpomenuťého Komenského, ale také Hostinského, Lindnera, Příhody a dalších významných pedagogů, kteří jednotu vzdělávacího a výchovného působení školy nejen proklamovali, ale i v praxi realizovali.“* (Bezpečnostní teorie a praxe, 2009, s. 23). Důsledkem špatného výchovného působení rodičů je, že se jejich děti od

ostatních odlišují. Jsou neukázněné, nemají vypěstované dostatečné hygienické návyky, nejeví zájem o výuku, jejich slovní zásoba je velmi omezená. Takový žák bývá často terčem posměchu ostatních. Jeho neukázněnost bývá klasifikována špatnou známkou a velmi lehce se může stát, že dítě je zařazeno do jakési „škatulky“, ze které není úniku. Je velmi složité i pro zkušeného pedagoga, aby rozlišil opravdovou úroveň znalostí žáka od neodpovídající formy jejich prezentování. Špatné prostředí ve škole, napjaté vztahy mezi učitelem a žákem a také mezi spolužáky samotnými bývají často prvním krokem k záškoláctví. A podle kriminologických výzkumů se na záškoláctví často váže kriminální kariéra. Několikadenní záškoláctví může být spojeno s útekem z domova. Záškoláctví lze čelit v případě úzké spolupráce školy s rodiči. Iniciativa by měla vycházet především ze strany školy, ze strany učitele. Zkušený učitel dovede v rodičích navodit zájem o spolupráci. Pokud se mu to povede, svědčí to o jeho pedagogických kvalitách.

3.3 Volný čas, skupiny mládeže, závadová parta

„Volný čas je možno chápat jako opak doby nutné práce a povinností a doby nutné k reprodukci sil. Je to doba, kdy si své činnosti můžeme svobodně vybrat, děláme je dobrovolně a rádi, přinášejí nám pocit uspokojení a uvolnění. Prostě je dělat chceme a můžeme.“ (Pávková a kol., 2008, s. 13). Volný čas má každý člověk. Ať už se jedná o dítě, mladého či dospělého člověka. Kolik volného času, jak, kde a s kým ho tráví, záleží pouze na něm samotném. Podle výzkumů má každý mladý člověk v průměru kolem třiceti volných hodin týdně. Volný čas je bezesporu dalším z důležitých faktorů, které děti a mladé lidi značnou měrou ovlivňují v jejich výchově a vývoji. A jak prochází změnami společnost, tak procházejí změnami i možnosti trávení a využití volného času. Každý rodič i pedagog by si určitě přál, aby děti trávily svůj volný čas efektivně. Četba, sport, výlety, procházky přírodou, skupinové činnosti, to jsou podle nás – dospělých - vhodné aktivity k vyplnění volného času. Děti a mladí lidé bývají bohužel opačného názoru. Už od útlého věku se velkému zájmu těší televize a počítač. Zábavou těch odrostlejších bývá pobyt v partě, návštěva diskoték a restaurací. Pak zbývá jen malý krůček k tomu, aby se k pobytu na diskotéce přidala konzumace

alkoholu, cigaret, drog. Jedinec sám málokdy k takovému trávení volného času inklinuje. Takové chování je spíše spojováno s pobytem s vrstevníky, pobytem v partě. Jedinec se snaží ostatní členy party zaujmout, snaží se od ostatních odlišovat. Dnes je mezi mladými zcela běžně rozšířenou záležitostí užívání vulgárních výrazů. Na veřejnosti, ve škole, před staršími spoluobčany a bohužel i v rodině. Kouření na veřejnosti, před školou nebo přímo v jejích prostorách, doma před rodiči, je dnes skoro samozřejmostí. V souvislosti s těmito a dalšími negativními jevy se nabízí mnoho otázek. „Co všechno ještě bude mladá generace považovat za normální?“ „Kam se poděly respekt, morálka, úcta?“ „Kam až to necháme my dospělí dojít?“ Na tyto otázky však nelze jednoznačně odpovědět. Obecně lze říci, že tam, kde selhala rodina, nastupuje parta. Většina dětí s prekriminální orientací je nebo byla členem závadové party. Získat členství v delikventní skupině není složité. Často poslouží lež, krádež nebo cokoli, co se odlišuje od běžně uznávaných norem. Při páchání trestné, či sociálněpatologické činnosti, bývá jedinec pod silným vlivem skupinového mechanismu, který vnímá jako určitý pokyn ke spáchání něčeho špatného. Nezřídka tedy můžeme být svědky situací, kdy jedinec je partou motivován k činům, které by jeho samotného ani nenapadly. V souvislosti se všemi negativními jevy je třeba více si všímat, jak děti a mládež volný čas tráví, jak s ním nakládají. Mladí lidé se sklonem k delikventnímu chování mají zpravidla mnohem více volného času, než jejich nedelikventní vrstevníci. Velmi významným prvkem naplňujícím toto chování je pocit nudy. Ten mladí lidé často zahánějí momentálními nápady, aniž by si uvědomovali následky svých zbrkle vymyšlených akcí. Aby mohlo být u intelektově deficitních jedinců takovým situacím předcházeno, trávení jejich volného času je třeba věnovat více pozornosti. Rodina i škola by měly usilovat o to, aby ohrožená mládež byla pozitivně motivována ke smysluplnému využívání svého volného času. Je pravidlem, že do zájmových kroužků a organizací dětí a mládeže sdružujících, se problematičtí jedinci nedostanou buď proto, že sami zájem neprojeví, či jejich postoj je odrazem nezájmu rodičů o svého potomka. Rodiče kvůli své pracovní zaneprázdněnosti volný čas svých dětí často podceňují. Dávají dětem mnohem větší svobodu a málo se věnují kontrole. Následkem toho je, že pokud se u dítěte vyskytnou asociální příznaky, bývají bohužel odhaleny pozdě (Novotný, Zapletal, 2008, s. 465-477).

Děti i mládež mají spoustu příležitostí k vytváření sociálních vztahů vznikajících mimo rodinu. V mnoha případech a ohledech to pro mladé lidi znamená nebezpečí. Mladí lidé, ale bohužel i děti, jsou velmi snadnou kořistí pro dealery drog, kteří se mnohdy neštítí ani těch nejohavnějších praktik. Známe mnoho případů, kdy se tito „hodní strýčkové a tety“ pohybují v bezprostřední blízkosti škol a rozdávají dětem „bonbónky“. Důvěřivé a nic netušící děti si je rády vezmou, což se pro ně může stát osudným. Také pro provozovatele herních automatů jsou mladí lidé snadnou kořistí. Snadné a hlavně bezpracné „přilepšení si“ ke kapesnému je pro mladou generaci, která si pomalu odvyká získávání finančních prostředků prací, velmi lákavé. Následkem je vypěstování si závislosti, která při nedostatku peněz vede až ke krádežím, či jiné, závažnější trestné činnosti. Snad nejhorším případem však je, pokud se děti a mladí lidé stanou kořistí sexuálních služeb. Případy, kdy si pedofilové nebo provozovatelé poskytující sexuální služby vytipují svoje oběti právě díky sociálním sítím, se stále množí. Zvláště děti jsou důvěřivé a otevřené a neuvědomují si nebezpečí, které mohou tyto sociální sítě skrývat. I v tomto případě by měla zafungovat rodina a škola. Rodiče by měli mít přehled o tom, s kým jejich děti na sociálních sítích navazují kontakty a srozumitelně jim vysvětlit dodržování určitých pravidel při jejich užívání. Stejnou, ne-li větší měrou, by se na poučení dětí v této oblasti měla podílet škola, neboť v mnoha případech je počítačová gramotnost některých rodičů na nižší úrovni, než u jejich dětí. Rozšiřujícím se fenoménem je u dětí a mladých lidí zvládání obtížných životních situací za pomoci skupiny vrstevníků. Vliv závadové party je jedním z důvodů vzrůstající skupinové kriminality dětí a mládeže. Pokud se jedinec do takové party dostane, přijímá snadno její vlastní sociální i mravní normy, které se ovšem v mnoha ohledech odlišují od těch běžně uznávaných. Pro rizikovou mládež jsou pak vrstevnické party mnohem důležitější než pro mladé lidi vyrůstající v „normálním prostředí“. Je v nich kladen vysoký důraz na konformitu, vytvářejí si často svůj způsob dorozumívání, úpravu zevnějšku, styl oblékání, chování se k opačnému pohlaví. Jejich příslušníci se odlišují i svými postoji k rodičům, ke škole, práci a penězům. Odlišný postoj zaujímají také ke kouření, alkoholu, sexualitě a drogám. Některé z těchto vrstevnických skupin si vytvářejí vlastní ideologii, jiné skupiny je pak kopírují. Tím vzniknou sítě obdobně zaměřených skupin, které mohou přesahovat i hranice států a mohou dát základ ke vzniku hnutí, jejichž vliv se může měnit. Může sílit nebo slábnout, může podněcovat k páchání kriminální

činnosti. „Vzhledem ke kriminalitě mohou vznikat **stabilní a integrované skupiny**, kde obvykle jsou delikventní normy akceptovány i dospělými, kde dospělí mohou sloužit i jako učitelé mládeže (u nás např. gangy kapsářů). Naopak neintegrované a nestabilní skupiny jsou obvykle silně násilnické. Tyto vzbuzují velké obavy občanů (někdy se mluví o **subkultuře násilí**). I spory uvnitř těchto skupin se řeší násilím. Skupina vysoce hodnotí nošení zbraní a agresivní vystupování.“ (Zoubková a kol., 2001, s. 38)

3.4 Hodnotová orientace, žebříček hodnot

Každá starší generace si na mládež a její chování stěžuje. Chování mladých, ve kterém vidí pouze zkaženost, se snaží srovnávat se svým mládím. Nejinak tomu bylo i v historii. Naopak mladí lidé si o dříve narozených a zkušenějších myslí, že jsou to konzervativní, mládež a novou dobu nechápající lidé. Ideální situací by bylo, kdyby obě strany trochu „slevily“. Starší by měli mít s mladými více trpělivosti a ve chvíli, kdy je odsuzují za pro ně nepochopitelné jednání, si vzpomněli, že se kdysi před lety chovali v obdobných situacích velmi podobně. Mladí by neměli okamžitě zavrhnout rady, kterých se jim od starších a zkušenějších dostává. Alespoň chvíli by se měli zamyslet, zda rada nestojí opravdu za zvážení. Dalo by se tak předejít mnoha zbytečným rozepřím a konfliktům.

Mladí lidé velmi citlivě reagují na jakékoliv změny ve společnosti, na měnící se společenské podmínky. Velký vliv na chování mladého člověka mají hodnoty. Nejedná se o jednu konkrétní hodnotu, jde o strukturovaný systém hodnot, které jedince ovlivňují. Bylo prokázáno, že všechny věkové skupiny připisují největší hodnotu zdraví. Zdraví je tedy pro většinu lidí prvotní a je předpokladem všech ostatních aktivit. Paradoxem však je, že ač je zdraví na prvním místě v hodnotovém žebříčku, zaznamenáváme velký nárůst alkoholismu, užívání drog, kouření apod., což vypovídá o skutečnosti, že priority mladých jsou sice správně nastaveny, ale jejich odpovědnost k sobě samým je velmi nízká. Odráží to ovšem stav ve společnosti, neboť odpovědnost k sobě samotnému je nízká u populace obecně. Na druhém stupni hodnotového žebříčku mladých lidí je láska, která se odnepaměti stává námětem uměleckých děl, písniček a dětských pohádek. Často se v nich setkáváme dokonce s láskou osudovou, pro kterou

je obětován život. Zde se odráží niterná potřeba každého jedince – být milován a milovat. Na třetím místě je hodnota míru a života bez válek. Význam života v míru a života bez válek v posledních letech stoupl v důsledku ohrožení světové bezpečnosti. Pokaždé, když jsou mír a bezpečnost ohroženy, tato hodnota stoupá. V okamžiku uklidnění situace bývá zaznamenán mírný pokles. Další místa žebříčku zauímají partner, rodina a děti. V české společnosti mají velký význam, i když klesá počet uzavíraných sňatků. Jedno z posledních míst na hodnotovém žebříčku mládeže zauímá politická angažovanost. Zajímavé je, že tato hodnota byla na posledním místě i před rokem 1989. Nízký index politické angažovanosti připisujeme určitému rozčarování z politického vývoje. V posledních letech roste význam vzdělání, dobrého zaměstnání, uspokojování koníčků. K poklesu naopak došlo u takových hodnot, jako je být prospěšný druhým, být prospěšný životnímu prostředí apod. (Sak, Saková, 2004, s. 9).

„Po převratu v roce 1989 překotně zmizela ochota mladíků nastoupit vojenskou základní službu, potažmo se vytratila také ochota dětí vynášet cizím babičkám uhlí do patra, objevila se nechuť dodržovat závazek čestného slova nebo přísahy, podnikání si mnozí pletli s loupežemi, dlužníci se vysmívali svým věřitelům, nedostavoval se stud za provinění, zmizelo někdejší kolektivní odsuzování provinilců, vytratily se samosprávné principy z dětských organizací, naopak se objevila potřeba egoisticky obhajovat vlastní prohřešky, hledat chyby u jiných a domáhat se polehčujících okolností. Svoboda byla totiž masově mylně pochopena jen jako právo individuálně nemuset už vůbec nic a naopak jako možnost vyžadovat od jiných úplně vše. Považovala se také za právo nést odpovědnost pokud možno vůbec za nic a naopak se chápala jako příležitost volat jiné k odpovědnosti.“ (Novotný, 2006, s. 13). Vybraný citát nastavuje zrcadlo dnešní společnosti.

3.5 Poruchy chování

Jako poruchy chování označujeme odchylky v oblasti socializace, tedy začleňování jedince do společnosti. Jedinec trpící poruchou chování není schopen respektovat normy chování, které by odpovídaly jeho věku nebo úrovni jeho rozumových schopností.

Příčin, které stojí za vznikem poruchy chování, je mnoho. Mohou to být biologické předpoklady, sociální faktory apod. Z hlediska sociálně pedagogického zařazujeme do poruch chování všechny odlišnosti začínající nápadným chováním, odchylkami, které jsou typické pro jednotlivá věková období a které se projevují disociálním chováním, asociálními poruchami a také antisociálním chováním. To může mít znaky dětské delikvence a kriminality mladistvých (Vágnerová, 2000).

3.5.1 Disociální chování

Jde o nejmírnější formu poruchy chování. Je to chování, které se jen mírně sociálně či výchovně odlišuje od normy. Bývá většinou přechodné. Můžeme ho nazvat také chováním difícilním. Jedná se o neukázněnost, nesnášenlivost, špatnou vychovatelnost a ovladatelnost. Často se objevuje u neurotických problémových jedinců. Zpravidla se dá zvládnout obvyklými výchovnými postupy. Tato forma poruchy chování se může objevovat jak v rodinném prostředí, tak i v prostředí školním. Mezi disociální poruchy můžeme zařadit negativní návyky, které vznikají při určité činnosti a jsou doprovázeny silnou potřebou. Např. okusování nehtů v napjatých situacích, nedochvilnost, nezodpovědnost, kouření apod. Říkáme jim zlozvyky. K disociálním poruchám řadíme i neposlušnost, vzdorovitost, lhaní apod. (viz výše).

3.5.2 Asociální chování

Jedná se o závažnější odchylky od sociálních, etických a pedagogických norem. Toto chování je většinou již déletrvajícím a jeho důsledky bývají zaměřeny proti jeho původci. Asociální chování může u jednotlivce začít potulkou, útekem z domova nebo ze školy. V těžších případech se může jednat o alkoholismus, toxikomanii, gamblerství. U některých jedinců může dojít k autoagresi formou sebepoškozování a v nejzávažnějším případě i k sebevraždě. Odstranění nebo alespoň zmírnění těchto jevů vyžaduje odborný, pedagogický dohled (Vágnerová, 2000).

3.5.3 Antisociální poruchy chování

Antisociální poruchy chování jsou velmi nebezpečné poruchy jak pro samotného jedince, tak i pro společnost. Důsledkem těchto poruch je trestná činnost, agresivita, násilí. Ke zmírnění důsledků takového chování je potřeba ústavní péče ve specializovaných institucích. Antisociální porucha bývá označována jako „chladná“ predátorská agrese, která je buď nevyprovokovaná, nebo jí ke spuštění slouží neadekvátně malý podnět. Ten, kdo takovou poruchou trpí, bývá velmi impulzivní, špatně se ovládá, nemá schopnost empatie. Prakticky nezná výčitky svědomí, svým chováním se snaží ovládat okolí a manipulovat s ním. Pro takového jedince je charakteristické časté střídání sexuálních partnerů. Jedná se o poruchu s dědičným pozadím, která vrcholí v pozdním dospívání. Poškození jedinci si uvědomují důsledky svého chování, dopady svých činů. Můžeme tedy říci, že antisociální chování je nejvyšším stupněm narušení osobnosti, a vyznačuje se největší možnou mírou společenské nebezpečnosti.

3.5.4 Delikvence

Delikvence je širším pojmem než kriminalita. Označuje činnosti, které porušují právní i společenské normy. Kriminalita dětí a mládeže, jejímiž pachatelé jsou osoby mladší 18 let, je součástí celkové kriminality. Trestná činnost těchto osob se ale od kriminality dospělých v mnoha ohledech liší. Mladiství pachatelé jsou na nižším stupni psychického i somatického vývoje než jejich dospělí „kolegové“, chybí jim i zkušenost. Impulsem k páčání trestné činnosti pro ně často bývá alkohol a jiné návykové látky. Osoby, u kterých se projevilo delikventní chování, dávají přednost okamžitému uspokojení potřeb před uspokojením vzdáleným. Neschopnost uspokojení odložit, je podle výzkumů spjata se syndromem hyperaktivity a to i v případě, že odměna momentálního chování je podstatně nižší než ta, která by se dostavila oddáleným uspokojením potřeby.

„Nechtěl mi dát cigarety, a tak jsem ho bodl“, svěřil se před lety jednomu vyšetřovateli mladý delikvent, kterému bylo pouhých čtrnáct let. *„Mámu jsem okradl, když mi*

nechtěla dát peníze“, řekl zase jiný mladík, který byl dokonce opravdu přesvědčen o správnosti svého jednání. ON má přeci výhradní právo vzít si cokoli, ale povinnosti nemá vůbec žádné. Z toho plyne, že ani za velmi závažné skutky nenese žádnou odpovědnost (Novotný, 2006, s. 38). Problematika sociálně patologických jevů mezi mládeží a dospělými je závažným celosvětovým problémem.

3.5.5 Šikana

Oběť šikanování je jinou osobou nucena k činnostem, které by za normálních okolností nedělala, nebo naopak je jí znemožněno uskutečňování něčeho, co by při svobodném rozhodování udělala. Šikanovaný člověk je zkracován na svých právech svobodně se rozhodnout ve věcech, ve kterých není vázán žádnou povinností. Pokud jde o šikanu mezi dětmi, zahrnuje široký okruh chování jednotlivce či skupiny vůči jinému dítěti či skupině dětí a je bohužel nutné konstatovat, že se s takovým jednáním v dnešní době setkáváme i u dětí v mateřských školách. Nejčastěji se jedná o nadávky, slovní ponižování, kritizování, výsměch, hrubé žertování, poškozování oděvu a osobních věcí, tělesné napadání. Se šikanou se dále setkáváme ve školách, školních zařízeních, sportovních klubech, ve vězení, ale i v rodině. Agresor má zpravidla nad svojí obětí fyzickou nebo početní převahu. Znakem šikany je nepoměr sil mezi agresorem a obětí.

S rozvojem informačních technologií se stále více objevuje „moderní“ forma šikany – kyberšikana. Jedná se o záměrné, zpravidla opakované psychické násilí vedené prostřednictvím informačních technologií. Hlavním rozdílem mezi tradiční psychickou šikanou a kyberšikanou je tedy ten, že psychická šikana se děje tváří v tvář, a děj kyberšikany se odehrává ve virtuálním světě. Psychická šikana i kyberšikana působí oběti hluboká psychická traumata, která postiženou osobu provázejí většinou celoživotně. Díky internetu ji může zhlédnout obrovské množství lidí. Pachatelé kyberšikany velmi lehce pomocí internetu svoji pravou identitu skryjí. Těžko si dovedeme představit „hrdiny“, kteří páchají tuto bezohlednou činnost, že se pod svá díla podepíší svým pravým jménem, a navíc přidají svoji skutečnou fotografii. Tak daleko jejich „hrdinství“ zdaleka nesažá.

V posledních letech se šikaně nevyhnou ani učitelé. Jejich šikanování má formu buď fyzickou, nebo se stávají rovněž obětí kyberšikany. Učitelé šikanu považují za svoje profesní selhání. Záměrem agresora či agresorů (často se jedná o skupinku žáků) je učitele ponížit, fyzicky mu ublížit. Pokud je do šikanování učitele zapojeno více žáků, je velmi těžké se jí bránit. Učitelé si v takových případech musí pomáhat, proti agresorům se spojit a společně najít nejvhodnější řešení. Šikana je velmi závažným společensky nebezpečným jevem.

„Doufejme, že nemají pravdu ti, kteří říkají, že není za pět minut dvanáct, ale již pět minut po dvanácté. Snažme se proto soustředit veškeré síly a prostředky na postupné odstranění všech příčin, které způsobují deformaci myšlení i citění našich dětí a mládeže. Usilujme o zvýšení výchovného vlivu rodiny a školy. Nepřeceňujme vliv snížení trestněprávní odpovědnosti mladistvých. Právní normy pouze varují, nepostihují však samotné příčiny. Bylo by dobré si uvědomit, že pokud se nám podaří podstatně snížit delikvenci mladistvých, skýtá se šance většího úspěchu i v boji s kriminalitou vůbec.“ (Bezpečnostní teorie a praxe, 2009, s. 26)

4 Trestná činnost dětí a mládeže

Výskyt sociálně patologických jevů, jejich dynamika a změny se staly nedílnou součástí každé společnosti. Avšak příčiny, které mají za tyto jevy odpovědnost, se mění jen velmi málo. Již bylo řečeno, že při vzniku patologických jevů se uplatňuje dědičnost, nedostatečná výchova jak mravní, etická, tak i právní, malá sankční účinnost a nedostatek preventivních opatření. Převážná část dětských delikventů se do rozporu se zákonem dostává poprvé okolo 12 let. V tomto období se u mladých lidí začínou projevovat kladné i záporné rysy charakteru, naplno se rozvíjí pocit odpovědnosti, smysl pro povinnost. V tomto věku je již dítě plně obeznámeno s pravidly chování jak ve škole, tak i ve společnosti. Pokud je však negativně ovlivňováno rodinou, spolužáky, učiteli, či masmédií, následek může být nedozírný. Velmi rozšířeným negativním jevem u dětí tohoto věku je záškoláctví. Dítě jím řeší problémy v rodině, nezvládnutí učiva, konflikty se spolužáky apod. Tato situace může být prvním krokem ke vzniku dalšího nežádoucího chování v podobě požívání alkoholu, experimentování s drogou,

krádežemi (Zoubková a kol., 2001, s. 38). Kriminalita mládeže bývá převážně záležitostí chlapců. Je dokázáno, že dívky se trestné činnosti dopouštějí méně, a méně často páchají trestnou činnost za použití násilí. Jejich doménou bývají podvody, krádeže a kriminalita ve spojení s drogami nebo prostitucí (Zoubková, 2002).

Trestná činnost mládeže má především charakter tzv. obecné kriminality. Obecnou kriminalitou rozumíme majetkovou trestnou činnost, násilnou trestnou činnost a mravnostní trestnou činnost. U mladých pachatelů obecná trestná činnost převažuje nad kriminalitou hospodářského charakteru. Hospodářské trestné činy jako např. neoprávněné podnikání, poškozování spotřebitele, padělání a pozměňování peněz se u mladistvých pachatelů, právě s ohledem k jejich věku, objevují jen zřídka. U tohoto druhu trestné činnosti jde ve většině případů o dlouhodobější proces. Věk, blízký dětskému, některou tuto trestnou činnost nedovoluje (viz příloha č. 3, graf 3).

4.1 Majetková trestná činnost

Majetkové trestné činy jsou mezi mladými pachateli nejrozšířenější. Motivem bývá převážně vidina snadného zisku. Říká se, že „příležitost dělá zloděje“. Toto úsloví u mladších pachatelů bezesporu platí. Přivlastňování si cizích předmětů je časté již mezi malými dětmi, které nevidí rozdíl mezi svým a cizím vlastnictvím. To je vcelku přirozené. Postupem času však i děti začnou chápat význam slova krádež. Pokud ke krádeži dojde, je nutné rozlišovat její závažnost (podle hodnoty odcizené věci), také četnost opakování, rozlišovat věk, vyspělost a vyzrállost dítěte apod. Jinak budeme reagovat na jednotlivou krádež drobnosti, jinak při jejím opakování, rozdílně v případě, že se dítě k činu přiznalo, či nikoliv. Je rovněž nutné rozlišit krádež příležitostnou a plánovanou. Příležitostná krádež je řízena nezvládnutelným pudem k osvojení si lákavé věci. Stejně tak může být i následkem selhání výchovy. Krádež plánovaná je předem promyšlená a pachateli má přinést zisk (Nikl, 2000, s. 67). Drobné krádeže nezajištěných jízdních kol, volně ležících mobilních telefonů či jiných věcí, jsou dnes mezi mladými velmi časté. Neznamená to však vždy, že z každého, kdo jednou „selže“ a přivlastní si věc, která mu nepatří, se stane kriminální živel. Je však bohužel i řada těch, kteří těmito drobnými krádežemi začínají svoji kriminální kariéru. Způsobů

krádeží je celá řada. Od těch příležitostných, které nebývají promyšlené (dítě jedná impulsivně), přes předem promyšlené (bývají znakem poruchy socializace), až po opakované (plánované, předem připravené). Cílem a motivací takového chování je především potřeba získat snadno vysněnou věc, zalíbit se kamarádům, zajistit si vstup do party, která má asociální chování v podmínkách přijetí apod.

Mezi mladými pachateli jsou časté a rozšířené krádeže z motorových vozidel, kapesní krádeže. Dále krádeže v obchodech, v prostředcích hromadné dopravy apod. Pachatelé se nejdříve většinou zaměřují na otevřené kabelky, na tašky, kterým majitel nevěnuje potřebnou pozornost. Po získání určitých zkušeností si troufnou na kapesní krádeže. Ty jsou doménou romského etnika. Dovednost „kapsářského řemesla“ se zde dědí z generace na generaci. Romské děti se kapesních krádeží dopouštějí často na popud svých rodičů. Zhruba polovina z nich však v páchání trestné činnosti pokračuje i v dospělosti.

Proto je třeba v rámci kontroly kriminality věnovat zvláštní pozornost kriminalitě Romů. Problémem je, že statistická data, která jejich kriminalitu sledují, jsou k dispozici pouze do roku 1994. Od poloviny devadesátých let nejsou údaje o kriminalitě romské minority uveřejňovány a dochází pouze k vytváření odborných dohadů. *„Neinformovanost o tak citlivém tématu, jakým je romská kriminalita, však nemůže věci prospět. Naopak, mlčení o ní může vyvolat dojem, že je skutečně co skrývat.“* (Zoubková, 2002, s. 29). Nutno podotknout, že skutečnost, že počet Romů není znám, objektivitu informací o romské kriminalitě ztěžuje.

Motivací k těmto činům bývá kromě již zmíněného snadného zisku i nuda. Z té pramení i další neřest, se kterou se dnes na každém kroku setkáváme, poškozování cizího majetku sprejery a mladými vandaly. Ač má tato činnost na celkové majetkové kriminalitě menší podíl, způsobuje veliké majetkové škody. Velmi často nevratně poškozují umělecké hodnoty. V posledních letech přibývá také případů, kdy k páchání majetkové trestné činnosti zneužívají kriminální skupiny dospělých (nejen romského původu) mladé lidi a bohužel i děti. Jsou si dobře vědomi toho, že děti do 15 let nemohou být trestně postiženy. Některé znaky způsobu spáchání trestné činnosti

souvisejí se somatickými znaky těchto mladých pachatelů, např. vyšší rychlostí pohybu, mrštností, obratností, menší postavou a nižší váhou.

Další skupinou páchající tento druh trestné činnosti jsou patologičtí, tedy chorobní, hráči. Nazýváme je gamblery. K uspokojení potřeby „hrát“, se jim nedostává finančních prostředků, které ovšem musí mít. Proto, jakmile prohrají kapesné, začnou prodávat nejdříve svoje osobní věci, následně osobní věci rodinných příslušníků a když už ani to nestačí, začnou si peníze opatřovat krádežemi, podvody i násilnou kriminalitou. Představa výhry je tak lákavá, že vůbec nepřipustí skutečnost, že jejich peněžní vklad do hry musí mnohonásobně převyšovat možný zisk (Zoubková, 2002). Žijeme v době, kdy ziskuchtivost a vidina snadného zbohatnutí u některých jedinců odsouvá stranou tradiční lidské hodnoty. Je však nanejvýš nutné, abychom si příčiny a následky těchto postojů uvědomili. Činnost heren a kasin by měla být vymezena tak, aby jejich dostupnost byla především pro mladistvé problematická.

4.2 Násilná trestná činnost

Přímou konfrontaci mezi pachatelem a obětí nazýváme násilnou kriminalitou. Jedná se o pojem kriminologický, nikoli o pojem právní. Násilná kriminalita je souborem řady kriminálních znaků, jejichž společným jmenovatelem je přítomnost fyzického poškození oběti. Násilná trestná činnost zahrnuje trestné činy, jako jsou vražda, loupežné přepadení, nebezpečné vyhrožování, braní rukojmí, úmyslné ublížení na zdraví, vydírání, týrání svěřené osoby, únos, opuštění dítěte a další druhy násilného jednání. Jedná se tedy o takové trestné činy, jejichž hlavním znakem je poškození. Násilnou kriminalitu řadíme k nejzávažnějším druhům kriminálního jednání. Aby bylo možné násilné kriminalitě předcházet či dokonce jí zamezit, je nutné věnovat zvýšenou pozornost pachatelům této trestné činnosti.

Nejtěžším a nejzávažnějším trestným činem je vražda. Ke zvýšenému zájmu zkoumání krajní agrese v dětském a mladistvém věku přispěly takové jevy, jako je násilí ve školách, násilí v partách. Ze zahraničí stále častěji slyšíme o případech školních masakrů apod. Populace dětských a mladistvých vrahů je co do počtu malá a u nás jsou

zatím jevem výjimečným. Důvody jejich jednání bývají často až triviální a oběťmi se z velké části stávají jejich rodinní příslušníci. Spektrum obětí mladistvých vražd se však rozšiřuje. Jejich čin bývá vysvětlován dětskou impulsivitou a také tím, že dítě ve svém věku nechápe konečnost smrti. V trestněprávním smyslu nemusí jít o vraždu, ale o zabití. Jako pachatelé převládají osoby mužského pohlaví. Znepokojujícím se jeví fakt, že v poslední době vzrůstá podíl tzv. zážitkového násilí, kdy vražda slouží mladým lidem jako zdroj silného zážitku. V minulých letech byly za původce těchto závažných trestných činů označovány různé duševní poruchy, při kterých dochází ke krátké psychotické ztrátě kontroly, která se po spáchání činu vrátí do normálu. V posledních letech, po provedených výzkumech, tato „psychiatrizace“ problému ustupuje a sílí názor, že odpovědnost je na straně pachatele. U mladistvého vraha se podle psychologických výzkumů může jednat o tzv. prvopachatele (bez kriminální nebo sociálně patologické anamnézy) nebo o kariérového pachatele, který má za sebou již řadu deliktů. Jaké jsou příčiny a motivy mladých pachatelů k takové trestné činnosti? Jsou to opět dysfunkční rodina, její naprosté selhání, neúspěchy ve škole, přetěžování žáků, vliv party a médií apod.

„Pokud jde o účinnou kontrolu extrémního násilí páchaného mladistvými, platí již zmíněný princip přijetí zodpovědnosti. Experti doporučují se vším důrazem sdělit pachateli, že oběti ztratily život, a tudíž nedostaly žádnou druhou šanci, jak ji dostává on. Pachatel by měl vnitřně pocítit, kolik utrpení a celoživotní bolesti způsobil pozůstalým po obětech.“ (Čírtková, 2009)

4.3 Trestná činnost a drogy a jiné závislosti

Naše společnost se vyznačuje velkou spotřebou alkoholu, rozšířeným nikotinismem a v posledních letech je zvláště u mladých lidí rozšířená i nealkoholová toxikomanie. Konzumace drog je jedním z hlavních odlišujících se znaků dnešní mladé generace od generací předcházejících. Drogy se staly potřebou mnoha mladých lidí, kterým ničí životy. Věk prvního setkání s drogou se stále snižuje. Čím nižší je věk jedince, kterému je nabídnuta droga, tím větší je pravděpodobnost, že se pro něj droga stane závažným problémem. Konzumace alkoholu, nikotinu, drog má vliv nejen na zdravotní stav

užívajícího jedince, ale také na zdravotní stav nově se rodící populace. Zdravotní problémy spojené s jejich užíváním se promítají do zvýšených finančních nároků na náklady ve zdravotnictví, mají tedy i dopad ekonomický. Mladí lidé závislí na alkoholu či drogách mají velké potíže na trhu práce (Sak, Saková, 2004, s. 80). Na otázku, proč je trestná činnost jak dospělých, tak i mládeže úzce spjatá s drogami, existuje velmi snadná odpověď. Odhady odborníků hovoří o tom, že týden opravdu drogově závislého člověka, který si drogu koupí od dealera, jej stojí stejnou částku, která je srovnatelná se čtyřmi průměrnými měsíčními výdělky občana. V případě, že je uživatel drogy závislý na kokainu, jedná se o částku až desetkrát vyšší. Existuje předpoklad, že nejméně polovina potřebných prostředků je opatřována kriminální činností. Užívání drog a kriminalita jsou tedy vzájemně propojeny. Neznamená to však, že by trestná činnost musela být bezpodmínečně spojena s uživateli tvrdých drog. Zajímavostí je, že mnohem více trestných činů je pácháno např. pod vlivem alkoholu (Zoubková, 2002). Závislost na drogách má své kořeny nejen v droze samotné, ale i v osobnosti člověka a v dalších sociálních faktorech (sociálním prostředí, dostupnosti drogy). Rizikovým faktorem je i v tomto případě nedostatečná nebo nadměrná péče rodičů, domácí násilí, hádky apod. Ke vzniku drogové závislosti může přispět i škola. Špatný prospěch, neoblíbenost v kolektivu, přetěžování apod. Velkým problémem je drogová závislost u dětí kolem patnáctého roku věku. Tyto děti, které ještě nemají dostatek životních zkušeností, nemají touhu se léčit, napravit či měnit svůj stav. Neuvědomují si, jak velké riziko spojené s drogovou závislostí podstupují. V současné době je situace v naší zemi taková, že lze sehnat prakticky téměř všechny dosud známé druhy drog.

Problémem zvyšujícího se počtu uživatelů drog by se měl v první řadě zabývat stát. Ten ovšem ve většině případů nechává toto řešení na nestátních organizacích. *„Na nezájem těch, kterých se osobně netýká, a také na jejich mlčení spoléhají ti, kdo prevenci zaměňují za péči o experimentátory s drogou, a na osoby na drogách již závislé. Za velmi „zdařilé“ lze také považovat jejich tvrzení, že se musíme naučit žít s drogou, drogy jsou nedílnou součástí nové svobody a pro mládež představují moderní životní styl, atd. Kam tato situace vede, je možno zjistit z prudce stoupajícího počtu osob závislých na drogách a z nárůstu trestné činnosti s tímto jevem spojené.“* (Borník, 2001, s. 14)

Ve své brožuře JUDr. Miroslav Borník čerpá ze svých mnohaletých zkušeností předního protidrogového odborníka. Setkáme se v ní s popisem jednotlivých drog, s jejich nebezpečnými účinky a hlavně s upozorněním na neustále vzrůstající drogovou kriminalitu. Většina lidí se o toxikomanii začne zpravidla zajímat až tehdy, když se jich osobně tento problém dotkne. Do doby, než se uživatelem drogy a pachatelem trestné činnosti s tím spojené stane někdo blízký, je to pro ně pojem naprosto vzdálený. Tito lidé si však neuvědomují, že se nejedná o problém jednotlivce, ale o problém celkového přístupu společnosti ke zneužívání drog. V závěru své brožury autor uvádí, že již údajně král Karel IV. řekl: „*Největší úctou před zákonem musí mít zákonodárce sám, i kdyby se mu to nehodilo*“ (viz výše). Tato citace hovoří jasně. Prvním, kdo by se měl tímto problémem zabývat, je bezesporu stát a představitelé státní moci.

Lékař Jiří Presl patří k největším odborníkům na protidrogovou problematiku v naší republice. V rozhovoru pro magazín České noviny (2008) uvedl, že nejlepší protidrogovou prevencí pro mladé lidi je intenzivní podpora jakéhokoliv talentu pro trávení volného času, ať už se jedná o sport, hudbu, umění apod. Naplněním volného času vytváříme strukturu hodnotového systému. Pokud se dítě či mladý jedinec ocitnou ve společnosti ostatních, kteří mají vybudovaný určitý hodnotový systém, jsou schopni lépe odolat drogovým nástrahám než ti, kteří tento hodnotový systém vybudovaný nemají.

5 Delikventní chování a trest

Každý, kdo spáchá trestný čin, by si měl být vědom toho, jaké následky za svoje jednání ponese. Po každém takovém spáchaném činu by měl následovat trest. V odborných kruzích se vedou již dlouho debaty, jaký význam a jakou funkci by měl uložený trest splňovat. Pokud chápeme trest jako jakousi odplatu společnosti tomu, kdo se proti ní provinil, zjistíme, že tím nelze společnost účinně před delikventními jedinci ochránit. Obecně je totiž známo, že násilí plodí opět pouze násilí. Uložením trestu se pachatel trestného činu dostává do určité izolace. Izolace spolu se zastrásováním (některé tresty takto na pachatele působí) v sobě zahrnují prvky, které osobnost delikventa devalvují. Jediným řešením, kterým lze docílit snížení a regulaci kriminality, zůstává tedy účinná

resocializace delikventů, která je zaměřena na změnu jejich chování a na vytvoření podmínek, za pomoci kterých by se delikventi mohli zdárně začlenit zpět do společnosti. V naší soudní praxi je nejčastěji ukládán trest odnětí svobody. Ten je vykonáván ve věznicích a probíhá v určitých specifických podmínkách. Omezený pohyb, zvláštní režim a řád mají pro pobyt ve vězení svoje opodstatnění. Na druhou stranu však tyto podmínky značně znesnadňují resocializační proces. (Jedlička a kol., 2004)

Jako příklad uvedu případ chlapce, který díky svému prohřešku a patrně malé snaze o sjednání nápravy jakoukoli jinou cestou, než je potrestání odnětím svobody, skončil pro něho a pro jeho rodinu naprosto tragicky. Je to příběh z kurátorské éry paní Mgr. Jitky Gjuričové, ředitelky odboru prevence kriminality na ministerstvu vnitra.

„Jednoho dne nás navštívila zoufalá paní. Její sedmnáctiletý syn z prvního manželství vzal bez vědomí rodičů klíče od rodinného auta a svezl v něm své kamarády - chtěl se před nimi předvést. Chlapec to byl v zásadě hodný, ale neurotický, nepříliš chytrý, ničím nevynikal a nikdo ho moc nebral - ani rodina, ani kamarádi. Matka, na které doslova visel, se věnovala dětem z druhého manželství a jeho jaksi odsunula stranou.

Nanejvýš rozčilený nevlastní otec nahlásil krádež vozu policii. Policie chlapce zatkla a vzala do vazby. Matka žádala o pomoc, o zastavení mašinerie, do které se syn dostal. Marně. Chlapec byl v podmínce za jiný drobný delikt - myslím, že za upravování údajů v občanském průkaze, a tak ho soud odsoudil k nepodmíněnému trestu odnětí svobody.

To, co následovalo, bylo tragické a bohužel typické. První noc ve věznici ho několik spoluvězňů připoutalo k židli a brutálně znásilnilo. To se opakovalo několik týdnů. Nakonec si zvykl. A nejen to, zjistil, že svého mládí a dětského zjevu může velmi dobře využít. Začal se prostituovat. Ve vězení byl vlastně svým způsobem spokojen. V den propuštění na svobodu se v nejbližší vsi vloupal do rodinného domku, pak se před něj posadil a počkal na příjezd policie. Trest následoval trest a pak další. Z křehkého, drobného a zakřiknutého blondáčka, naivního a závislého na mamince se stal tvrdý, bezcitný a nenávidějící psychopat - dokonce spal ozbrojen mačetou. Jeho kriminální kariéra skončila mimořádně brutálním znásilněním dvou žen. Zatím.

Případ, který jsem ve stručnosti popsala, je klasickým dokladem selhání čistě represivního přístupu k trestné činnosti mládeže. Kdyby se s chlapcem a s jeho rodinou začal někdo zabývat včas, hned při prvních problémech, nemusel se s největší pravděpodobností do vězení nikdy dostat. Mohl normálně žít, pracovat a platit daně.“
(Gjuričová, 1999)

To je jeden z mnoha případů, ze kterého je jasně patrné, že došlo k selhání mnoha faktorů. Z historie víme, že až do 19. stol. bylo zacházeno s mladistvými pachateli stejně, jako s jejich dospělými „kolegy“. Vliv evropských pedagogů pozdní renesance, včetně J. A. Komenského, a hlavně vliv osvícenců vedl k tomu, že normy chování dospělých už nebyly uplatňovány na dětech. Postupem času bylo zjištěno, že je nutné jinak sankcionovat zletilé a jinak nezletilé pachatele. U mládeže se prioritou v cestě za jejich nápravou stala výchova. Hlavním cílem trestu je vychovávat a polepšovat. V dnešní době existuje široká škála opatření vůči pachatelům trestných činů. Jednou z možností je využívání alternativních forem postihu mladých delikventů. Ty nevystavují pachatele negativním vlivům vězení, nepřetrhají rodinné, pracovní i společenské vztahy. Naopak umožňují delikventovi zařadit se znova do společnosti, projevit snahu při nápravě svého činu a nahradit škodu, kterou způsobil poškozenému. Mezi alternativní opatření patří např. podmíněné upuštění od potrestání s dohledem, institut narovnání a trest obecně prospěšných prací. Při podmíněném upuštění od potrestání soud stanoví zkušební dobu. Ta může být až jeden rok. Po celou dobu je také stanoven nad pachatelem dohled. Jsou uložena taková opatření a povinnosti, která směřují potrestaného k tomu, aby vedl řádný život. Ke splnění účelu může být použito uložení podrobení se výcviku pro získání vhodné pracovní kvalifikace, podrobení se programu sociálního výcviku a převýchovy, podrobení se léčení ze závislosti na návykových látkách, vhodnému psychologickému poradenství apod. Odsouzený je po celou dobu sledován probačním úředníkem, se kterým je povinen spolupracovat, poskytovat mu informace o svém pohybu, zaměstnání, umožnit mu přístup do svého bydliště (Jedlička a kol., 2004).

5.1 Probační a mediační služba

Systém probační služby je v naší zemi postupně budován od roku 1996. Zavedení probačních prvků do právního řádu však neznamená zmírnění trestní politiky. Probace je jedním ze způsobů zacházení s pachateli. Jedná se o jakousi kombinaci trestu, dohledu a pomoci zároveň. Probace zahrnuje pomoc sociální, psychologickou a pedagogickou. Zároveň se zabývá poradenstvím. Hlavním znakem je komplexní působení na mladistvého. Probační programy mají pomoci obviněným překonat rodinné, pracovní a sociální problémy a zároveň je mají kontrolovat, aby vedli řádný život a plnili povinnosti, které jim byly uloženy soudem. V roce 2001 u nás zahájila svoji činnost Probační a mediační služba - dále jen PMS (Zoubková, 2002). Jejím hlavním cílem je snaha o začlenění obviněného do života společnosti bez dalšího porušování zákonů. Jedná se o snahu o obnovení respektu obviněného k právnímu stavu společnosti. Probační a mediační služba se také snaží o zapojení se poškozeného do procesu vlastního odškodnění, o obnovení jeho důvěry, bezpečnosti a pocitu spravedlnosti. Probační program zahrnuje také sociální výcvik, psychologické poradenství, terapeutický program, vzdělávací a doškolovací činnost apod. Probační programy schvaluje ministr spravedlnosti. O probačním programu hovoří § 17 zákona 218/2003 Sb. Při uplatňování takového programu je důležitá spolupráce mezi policejními orgány a PMS. Ta začíná vydáním usnesení o zahájení trestního stíhání. Policejní orgán je první institucí, která zahajuje kontakt se stranami - obviněným a poškozeným. K dispozici má informace, které se spáchaného trestného činu (provinění) týkají. Aby spolupráce policistů a PMS mohla být kvalitní, je třeba, aby policisté byli o její činnosti dostatečně informováni. K efektivní činnosti PMS je nutné pečlivě vybírat případy, které jsou pro zapojení PMS vhodné. Je přihlíženo např. k tomu, zda obviněný nepopírá spáchání skutku, zda cítí odpovědnost za to, čeho se dopustil, zda projevuje snahu po nápravě, zda jde o provinění z nedbalosti, provinění spáchané prvopachatelem apod. Aby mohl probační úředník vykonávat dohled nad obviněným, potřebuje určité informace (aktuální bydliště obviněného, zda u něj nenastala recidiva, zda po něm nebylo vyhlášeno pátrání apod.). Ty mu poskytne policejní orgán v souladu s ustanovením příslušného zákona.

5.2 Druhy opatření

Trestný čin, který byl spáchán mladistvým, nazýváme proviněním. Protiprávní jednání spáchané dítětem mladším patnácti let se nazývá čin jinak trestný. Jaký druh opatření lze mladistvému uložit stanoví zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže (dále jen ZSVM). Dle § 10 tohoto zákona je možné mladistvému uložit buď výchovná opatření, ochranná opatření nebo opatření trestní.

5.2.1 Výchovná opatření

Vhodným způsobem usměrňují způsob života mladistvého. Tím dochází k podpoře a zajištění správné výchovy. Mladistvému mohou být soudem uložena bez jeho souhlasu. Při jejich stanovení soud bere ohled na osobní poměry mladistvého a na spáchanou trestnou činnost. Výchovnými opatřeními se ve smyslu § 15 tohoto zákona rozumí:

- dohled probačního úředníka
- probační program
- výchovné povinnosti
- výchovná omezení
- napomenutí s výstrahou

Pokud má mladistvý určen **dohled probačního úředníka** dle § 16 ZSVM, je povinen s ním předem určeným způsobem spolupracovat a dodržovat probační plán, který je probačním pracovníkem sestaven. Jak již bylo zmíněno, je povinen probačního úředníka informovat o svém pobytu, o zaměstnání, o změnách, které během dohledu nastanou. Je také povinen probačnímu úředníkovi umožnit vstup do obydlí. Účelem tohoto výchovného opatření je sledování a kontrola chování mladistvého, ochrana společnosti a snížení možnosti opakování trestné činnosti.

Probačním programem dle § 17 ZSVM nazýváme program sociálního výcviku, psychologického poradenství, program, který zahrnuje obecně prospěšnou činnost,

doškolení, rekvalifikaci apod. Jde tedy o komplexní působení na mladistvého. Program směřuje k tomu, aby se mladistvý vyhnul chování, které by bylo v rozporu se zákonem. Jeho úkolem je také snaha o urovnání vztahů mezi pachatelem a poškozeným. Škodu, kterou svým proviněním mladistvý způsobil, musí zpravidla nahradit. Po ukončení programu podává probační úředník soudci nebo státnímu zástupci zprávu o jeho ukončení.

Soud pro mládež může mladistvému uložit také určitá **výchovná omezení** (§ 19). Jedná se zejména o zákaz navštěvování různých akcí, které jsou pro něho nevhodné. Dále mu může být udělen zákaz stýkat se s určitými osobami, zákaz zdržování se na určitém místě, zákaz účasti se hazardních her apod.

V rámci výchovného opatření mohou být mladistvému uloženy některé **výchovné povinnosti** dle § 18 ZSVM (zaplacení finanční částky jako pomoc obětem, podrobení se léčeni ze závislosti, vhodnému sociálnímu léčeni) a také **napomenutí s výstrahou**, které upravuje § 20 ZSVM. V tomto případě se jedná o důrazné vytknutí protiprávního jednání mladistvému. Ten je zároveň upozorněn na důsledky, které mu hrozí v případě, že se jeho protiprávní činnost bude opakovat.

5.2.2 Ochranná opatření

Mají za úkol kladně ovlivnit duševní, mravní a sociální vývoj mladistvého a také chránit společnost před páchaním provinění mladistvými. Dle § 21 ZSVM se ochranným opatřením rozumí

- ochranné léčení
- ochranná výchova
- zabránění věci
- zabezpečovací detence

Ochrannou výchovu je možné uložit pouze podle tohoto zákona, ochranné léčení, zabezpečovací detenci a zabránění věci se ukládají podle trestního zákoníku (§ 99 – 104, zákona č. 40/2009 Sb. trestní zákoník). Ochranná výchova je ukládána mladistvému

v případě, že byla zanedbána výchova v rodině, pokud o mladistvého není dostatečně postaráno nebo pokud prostředí, ve kterém žije, neposkytuje dostatečnou záruku pro jeho správnou výchovu, a trvá tak dlouho, dokud to účel vyžaduje. Nejdéle však končí dovršením osmnáctého roku věku.

5.2.3 Trestní opatření

Trestní opatření můžeme chápat jako trestněprávní následek provinění mladistvého. Tato opatření jsou stanovena zákonem a jsou státem vynutitelná. Jejich ukládání náleží pouze soudům pro mládež. Pachatelé mají na rozdíl od výchovných a ochranných opatření působit určitou újmu. Ta by však neměla být smyslem a cílem tohoto opatření. Za spáchané provinění může být soudem pro mládež mladistvému uloženo některé z těchto trestních opatření (ZSVM, 2003, § 24, odst. 1):

- obecně prospěšné práce
- peněžité opatření
- peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu
- propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty
- zákaz činnosti
- vyhoštění
- domácí vězení
- zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce
- odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu (podmíněné odsouzení)
- odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem
- odnětí svobody nepodmíněné

Při výměře některého z trestních opatření je přihlíženo k polehčujícím okolnostem. Je tomu tak v případě, že mladistvý úspěšně vykonal probační nebo jiný program, že absolvoval vzdělávací, doškolovací či rekvalifikační program, že nahradil zcela nebo alespoň částečně škodu poškozenému, pokud se chová tak, že lze předpokládat, že se v budoucnu trestné činnosti nedopustí apod. Uložení trestního opatření by mělo

následovat, až pokud nestačila pohrůžka jeho uložením nebo uložení výchovného či ochranného opatření (ZSVM, 2003, § 10-35).

Tresty, které nejsou spojeny s odnětím svobody, představují důležitý prvek v činnosti systému trestní justice. Na druhou stranu je však nutné narušené a pro společnost nebezpečné jedince izolovat. V takových případech je trest odnětí svobody jediným možným řešením a jen takový trest ochrání společnost před pachateli závažných trestných činů. Tento trest je mladistvými ve věznicích vykonáván odděleně od ostatních odsouzených. Trestní sazby jsou u nich sníženy na polovinu. Každý mladistvý má podle zákona právo na přiměřené zacházení s ním. Musí být přihlédnuto k jeho věku, zdravotnímu i psychickému stavu. Mladistvý musí mít vždy obhájce a musí být vždy poučen příslušným orgánem o svých právech (viz výše).

6 Prevence

V souvislosti s tématem je třeba zmínit se také o prevenci. Slovo prevence je odvozeno z latinského slova *praevenire*, předcházet. Jedná se o celou řadu opatření, kterými lze v životě člověka předcházet nežádoucím jevům. Předcházet můžeme nemocem, různým druhům závislostí, nehodám, neúspěchu ve škole či v práci, katastrofám, násilí, kriminalitě apod. Tato práce pojednává o kriminalitě dětí a mládeže, a proto bude následující kapitola věnována prevenci, která může vést k jejímu omezení.

V rámci prevence kriminality působí celá řada subjektů. Nezastupitelné místo zde patří policii. Prevence kriminality zahrnuje soubor nerepresivních opatření, která směřují k jejímu předcházení a snížení obav z ní. Úkolem preventivních opatření je zmenšování rozsahu a závažnosti kriminality i jejích následků jednak snížením kriminogenních příležitostí, nebo působením na potencionální pachatele či oběti. Preventivní aktivity jsou uskutečňovány jak v celostátním, tak regionálním i místním měřítku. Směřovány jsou k osobám, které jsou ohroženy sociálně patologickými jevy, dále k osobám, které se v minulosti již dopustily kriminálního jednání apod. V každém tomto případě má prevence vždy tři úrovně. Jedná se o prevenci primární, sekundární a terciární. Prevence

kriminality představuje vždy činnost záměrnou, koordinovanou, plánovitou a cílevědomou.

6.1 Primární prevence

Primární prevence je zaměřena na celou populaci. Soustředí se na děti i dospělé. Cílem primární prevence je předcházet negativním jevům tak, aby vůbec nevznikaly. Její činnost je zaměřena na výchovné, vzdělávací, osvětové či poradenské aktivity. Velkou pozornost věnuje aktivitám směřovaným na volný čas.

6.2 Sekundární prevence

Sekundární prevence se věnuje konkrétním rizikovým dětem a mladistvým, u kterých je vysoká pravděpodobnost, že by se mohli stát pachateli trestné činnosti, nebo by mohli být ohroženi sociálně patologickými jevy. Sekundární prevencí je možné předejít záškoláctví, gamblerství, různým závislostem apod. Pomoc při zjišťování negativních jevů a problémových situací u dětí a mládeže zajišťuje ve velké míře škola. Opatření preventivního charakteru zasahují i do volného času dětí a mládeže.

6.3 Terciární prevence

Terciární prevence představuje vlastně resocializační opatření, které je zaměřeno na ty jedince, kteří již trestný čin spáchali, soustředí se také na kriminalitou ohrožené lokality a na oběti trestných činů. Jejím úkolem je také eliminovat recidivu trestné činnosti i sociálně negativního jednání. Snaží se také mladé lidi motivovat pro vzdělání, získání odbornosti, zaměstnání. Má být pro ně i pomocníkem při hledání bydlení a rodinným poradcem (Zoubková, 2002).

6.4 Sociální prevence

Sociální prevence je zaměřena na proces socializace a sociální integrace. Zabývá se změnou nepříznivých společenských, ekonomických i kulturních podmínek prostředí, které by se mohly stát kriminogenními faktory. Vzhledem k tomu, že většina dospělých pachatelů začíná trestnou činnost páchat již v dětství či mládí, spadá rozhodující část socializace právě do tohoto období. Jejím hlavním cílem je tedy ovlivnit děti a jejich chování tak, aby v budoucnu trestnou činnost nepáchaly. Důležitá jsou opatření zaměřená na sociální politiku, především na rodinu, výchovu, vzdělání apod. (viz výše).

6.5 Prevence situační

Tento druh prevence je zaměřen přímo na samotný trestný čin, na odstraňování podmínek a příležitostí, které mohou pachatele navést k páčání trestné činnosti. Vychází ze skutečnosti, že určité druhy trestných činů se dějí v určitém čase a na určitém místě, že se jich dopouštějí určití pachatelé. Je směřována na ochranu veřejného pořádku, na bezpečnost, zdraví občanů a k dosažení svých cílů využívá různé druhy a formy ochrany (trezory, elektronickou zabezpečovací signalizaci, bezpečnostní dveře, zámky apod.).

6.6 Prevence viktimmnosti

Viktimmní prevence by měla učit bezpečnému chování s ohledem na různé kriminogenní situace. Připravit osoby, zvláště pak děti na vyhraněné situace, do kterých se mohou snadno dostat. Cílem je naučit tyto osoby nebezpečné situace zdárně psychicky zvládat. Jejím úkolem je i individuální a skupinový nácvik reagování v situaci ohrožení. Děti, vzhledem ke své nezkušenosti, by mohly snadno pachatele svým neopatrným chováním podněcovat či vyprovokovat. Proto je třeba je na takové chování upozornit a naučit je se mu vyvarovat (Zoubková a kol., 2001).

6.7 Instituce zabývající se prevencí

Prevenčí delikventního chování se zabývá mnoho institucí jak na republikové úrovni, tak i na úrovních místních. Preventivním programům se věnuje řada ministerstev:

- Ministerstvo vnitra – je zaměřeno na projekty prevence vedoucí ke snížení kriminality mládeže na místní úrovni. Jeho úkolem je také zkvalitňování práce na úseku odhalování trestné činnosti mládeže.
- Ministerstvo spravedlnosti – zabývá se problematikou zacházení s mladistvými delikventy v oblasti legislativy. Jeho snahou je také vytvářet vhodné podmínky pro aplikaci alternativních trestů.
- Ministerstvo práce a sociálních věcí – zaměřuje se především na zlepšení a rozšíření standardní sociální práce. Jedná se o práci s dětmi a mladými lidmi, kteří pocházejí z rizikového prostředí a těmi, kteří vykazují znaky delikventního chování.
- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy – je zaměřeno na zkvalitnění výchovného působení školy na děti a mládež.
- Ministerstvo zdravotnictví – léčba pachatelů trestné činnosti, kteří trpí duševními poruchami a léčba drogově závislých jedinců.

Kromě těchto institucí se prevencí zabývá Republikový výbor pro prevenci kriminality, který od roku 1994 odpovídá za konkrétní preventivní programy zaměřené na ohrožené lokality a rizikové skupiny, do kterých patří i mládež. Jeho úkolem je také mezinárodní spolupráce v oblasti prevence. Jedná se o nerezortní metodický a organizační orgán, v jehož čele stojí ministr vnitra. Je složen ze členů jednotlivých ministerstev a mimo jiné schvaluje žádosti o dotace na projekty prevence kriminality, které předkládají jednotlivá města (Zoubková, 2002).

K dalším subjektům kontroly, které se prevencí kriminality dětí a mládeže zabývají, jsou jednotlivá pracoviště odborů sociálních věcí, která fungují při krajských, městských a obecních úřadech, a preventivní činnost zde realizují sociální pracovníci, kurátoři, romští poradci apod. Existuje také řada charitativních institucí a občanských sdružení, které na prevenci kriminality mají také velkou zásluhu. Jejich spolupráce se

státními institucemi přináší do společenského života ve městech zcela nové prvky. Tyto organizace se však často potýkají s nedostatkem finančních prostředků. Jejich zabezpečování by se mohly a měly ujmout některé z významných osobností společenského a kulturního života.

Pomocí pachatelům v jejich začleňování do společnosti a tím její ochranou se zabývá již zmiňovaná Probační a mediační služba. Ta také pomáhá obětem trestných činů.

V neposlední řadě se prevenci kriminality věnuje Policie České republiky a Městská policie. Jejich místo je v realizaci prevence kriminality nezastupitelné a to i navzdory tomu, že v minulých letech byla jejich úloha především represivní.

Těžiště systému prevence, včetně prevence kriminality mládeže a prevence zneužívání návykových látek je soustředěno na místní úrovni. Podle zkušeností z praxe víme, že nejefektivněji se mohou na bezpečnosti občanů, na práci s pachateli nebo oběťmi trestných činů podílet města a obce a jejich místní úřady, místní instituce a také místní občané. Ti všichni mohou mít podíl na snížení kriminality, mohou se nejlépe věnovat rizikovým skupinám i jednotlivcům a také konkrétním kriminogenním situacím.

Důležitou úlohu na této místní úrovni hraje také podpora **volnočasových aktivit** pro mládež, neboť neefektivní využití volného času může mít značný podíl na vzniku kriminálního chování mládeže, na páchání trestné činnosti. Proto mají jednotlivá města a jejich části sestaveny preventivní programy pro mládež, kterými se snaží na děti a mladé lidi efektivně působit. Svoje programy mají i jednotlivé školy.

Závěrem lze říci, že systém prevence všech sociálně patologických jevů bude fungovat účelně, pokud

- budou vytčeny hlavní problémy na všech zmíněných úrovních a nalezeny jejich příčiny
- konkrétní preventivní opatření budou prováděna na základě výzkumných programů
- všechna preventivní opatření budou prováděna komplexně a koordinovaně
- všechny poznatky budou přenášeny do odborné přípravy a doškolování profesionálních a dobrovolných pracovníků, apod.

Jen tak je možné, aby se systém prevence sociálně patologických jevů zdokonaloval a stal se tak účinným prostředkem boje proti těmto nežádoucím sociálním jevům (Níkl, 2000, s. 88).

7 Případová studie

V následující části práce budou uvedeny tři příběhy mladých lidí demonstrující význam prostředí, v němž vyrůstají, pro jejich životní dráhu. Popisuji osudy dvou dívek a jednoho chlapce, jejichž život poznamenaly negativní vlivy rodiny a okolí. Shodou mnoha okolností se tedy neubírá směrem, který by měl být pro tak mladé lidi obvyklý. Dívky, pocházející z různých koutů naší vlasti, mají mnoho společného. Např. pobyt v diagnostickém ústavu. Jedno takové zařízení jsem navštívila po absolvování velmi zajímavé přednášky v rámci studia. Přednášku poutavě vedla jedna z mnoha odborných pracovnic, které v diagnostickém ústavu působí. Později mi velmi ochotně napomáhala při výběru dat, vhodných pro užití v „případové studii“. Právě návštěva tohoto zařízení mě přivedla na myšlenku jejího užití v bakalářské práci. Jedná se o zařízení, které slouží ke komplexní diagnostice dětí (psychologické, etopedické, výchovné, sociální, zdravotní), jejich výchově, a péči o ně. Do diagnostického ústavu přicházejí děti s poruchami chování. Hlavním smyslem pobytu je vrátit dítě do rodinného prostředí s takovými postoji, chováním a vztahy, které jsou pro všechny přijatelné. Pokud tohoto cíle není možno ve stanovené době dosáhnout, musí pracovníci diagnostického ústavu ve spolupráci se svými klienty hledat jiný způsob řešení (ostatní příbuzní, širší rodina, specializované výchovné zařízení v síti škol a školských zařízení, umístění do dětského domova). K nejčastějším problémům, které jsou diagnostickými ústavu řešeny, patří způsob života ohrožující samotné dítě, zneužívání návykových látek, konflikty v rodině a s nimi související časté útěky z domova, týrání, sebepoškozování, citové strádání, lhaní, krádeže, delikvence. Předpokladem k tomu, aby byl pobyt zdárně ukončen, je v první řadě snaha rodiny i klienta samotného spolupracovat. Třetím příběhem bude život chlapce, který jak jsem již zmínila v úvodu práce, vyrůstal ve zcela spořádané rodině. I přes to, a přes snahu rodičů, sourozenců i dalších rodinných příslušníků,

propadl ve velmi útlém věku marihuaně. Jeho „život s drogou“ mi vylíčila zoufalá matka.

Všechna užitá křestní jména jsou smyšlená.

Příběh č. 1

Erika - dívka romského původu. Ona i její početná rodina mají trvalé bydliště na severu Čech. Dívka vyrůstala v nepodnětném prostředí vícečetné rodiny, jejíž sociokulturní úroveň je velmi nízká. Jedná se o rodinu původní a úplnou, která však vykazuje znaky značné edukativní zanedbanosti. Matka je v podstatě negramotná. Otec se opakovaně nachází ve výkonu trestu odnětí svobody. Tresty mu byly uloženy převážně za majetkovou a násilnou trestnou činnost, držení a nedovolenou výrobu omamných látek, zákaz pobytu na území hlavního města, apod. Erika má dalších šest sourozenců. Všechny děti jsou v současné době v péči různých dětských domovů. Poslední narozené dítě matka zanechala hned po porodu v nemocnici a dala souhlas k umístění do ústavní výchovy. Vzhledem k tomu, že Erika téměř nechodila do školy, a měla tudíž velký počet neomluvených absencí, byl v roce 2005 podán návrh na ústavní výchovu. Soud ale tento návrh nepodpořil. K častým absencím ve škole se přidala i trestná činnost. Od útlého věku byla Erika rodinou využívána ke krádežím. Pevně se jednalo o krádeže v obchodních domech. Nepozornost nakupujících jí práci podstatně zjednodušovala. Volně položené dámské kabelky byly pro Eriku velkým lákadlem. Kromě peněz v hotovosti z kabelek odcizovala vše, co mohlo mít nějakou hodnotu. Jejím zájmu neunikly mobilní telefony, kreditní karty, ani klíče od automobilu. Pokud byla při činu dopadena, vypovídala, že neví, co provedla, že se chtěla do kabelky jen podívat, jestli v ní nejsou bonbony. Opak jejího tvrzení však dokládá několik zdařilých pokusů o výběr z bankomatů pomocí odcizených platebních karet. Pokud byla mladistvá Erika při činu zadržena, byla předána Policii a vyslechnuta. Následně si ji pak odvedla matka, která výsledky své dcery podepisovala třemi křížky. V roce 2009 byla Erika nařízena ústavní výchova, ke které však nastoupila za asistence Policie až v roce 2011. Po dobu dvou let se matce dařilo dceru před nástupem ústavní výchovy „chránit“. Podle zpráv diagnostického ústavu se Erika na nové prostředí adaptovala velmi dobře. Jakoukoliv trestnou činnost popírala. Tvrdila, že dělala jen to, co po ní požadovala rodina. V ústavu

byla ostatními přijata, ochotně začala spolupracovat. Její chování bylo klidné, většinou se podřizovala. Byla nekonfliktní, přátelská a velice ohleduplná. Autoritu dospělých respektovala, vychovateli byla většinou kladně hodnocena. Chovala se velmi slušně, poděkovala za každou maličkost. Hygienické i pracovní návyky měla dobře vytvořeny, dodržovala je. Dbala nejen o svůj zjev a čistotu, ale i o čistotu okolí. Pečlivě svoje věci uklízela a při úklidu pomáhala i ostatním. K organizovaným činnostem přistupovala bez výraznější aktivity. Vyžadovala individuální přístup. Při plnění vzdělávacích programů byla patrná její nízká intelektová výbava, podpořená extrémní výukovou zanedbaností. Její slovní zásoba byla na velmi špatné úrovni. Doma mluvila romsky, do školy téměř nechodila. Psací písmo neznala. Během pobytu se naučila alespoň svůj podpis. V podstatě neuměla číst ani psát. Problémy jí dělala koncentrace. Byla schopná se soustředit jen velmi krátkou dobu.

Z uvedeného vyplývá, že Erika je v podstatě negramotná. Jedná se u ní o edukativní zanedbanost. Vzhledem k jejím celkovým schopnostem byla zařazena do praktické školy. Hlavním úkolem je naučit Eriku číst, psát a počítat. O tyto školní dovednosti jeví zájem. Každý dílčí úspěch ji potěší a podpoří její další aktivitu.

Má silný a pěkný vztah k celé rodině. Jedná se však o rodinu velmi sociálně slabou, ve které je trestná činnost doslova normou. I přes to je nutné umožnit Erice rodinu navštěvovat. Bez kontaktu s rodinou by byla nešťastná. Velmi citově vázána je především na matku.

Závěrem je možno říci, že pokud bude k dívce citlivě a individuálně přistupováno, je možné docílit zlepšení v oblasti vzdělání. A i když je její chování v prostředí ústavu slušné (opoziční jednání si nedovolí ani náznakem), po propuštění do domácího prostředí bude velmi těžké rozvíjet a ovlivňovat její další vývoj. Dívka bude stále vystavena vlivu rodiny. Bude závislá na lidech, kteří nebudou váhat ji využívat. Šanci na to, aby si našla práci a vedla spořádaný život má tato dívka velmi malou.

Příběh č. 2

Vanda. Smutná hrdinka dalšího smutného příběhu. Jedná se o dívku, která se narodila jako předčasně narozené a hlavně rodiči nechtěné dítě. Rodina žije na jihu naší republiky. Vanda má ještě dva další sourozence. Rozdíl ve výchově sourozenců a ve výchově Vandy je obrovský. Zatím co je o sourozence pečováno bez větších výhrad, Vanda jeví známky opožděnosti a zanedbanosti. Rodiče Vandu nechtěli a nechtějí a to se na jejich výchově a jejím vývoji značně odráží. Péče rodičů o děti je velmi odlišná. Vanda většinou celý týden nosí stejné, dosti nuzné oblečení. Často chodí naboso, bez ponožek nebo punčocháčů. Patrná je také nízká váha. Matce je 36 let a dle vyjádření dívky „chodí na pracáky“. Otcí je 40 let a v současné době je na rodičovské dovolené. Dívka kouří, drogy neguje. Přiznává však experimentálně THC (hlavní účinná složka marihuany) a zkušenosti s alkoholem. Od svých sedmi let žije v dětském domově. Již několikrát byla také hospitalizována v dětské psychiatrické léčebně. Vanda je intelektuálně výrazně podprůměrná. Pracuje pomalu, těžkopádně, jen velmi těžce udrží pozornost. U Vandy byly také zachyceny znaky organického poškození centrální nervové soustavy. Působí nejistým dojmem, je opatrná, nedůvěřivá. Je velmi emočně nezralá. Má sklony reagovat nepřiměřeně, podrážděně, impulsivně. Jeví známky citové deprivace. Motivačně volní složka je velmi slabá. K jejím zájmům patří poslech hudby, ráda se pohybuje mezi vrstevnicemi. Nemusí být středem pozornosti. V roce 2011 byla dívka umístěna do dětského domova, kde často docházelo k výchovným problémům. Dokonce napadla vychovatelku. Dětský domov byl nucen obrátit se o pomoc na diagnostický ústav. I zde měla dívka problémy s chováním, zpočátku vůbec nespolupracovala. Ke zlepšení došlo před prázdninami – motivací jí byla blízkost návštěvy rodiny. Podle vyjádření matky, prostřednictvím OSPOD (orgán sociálně-právní ochrany dětí), měla dívka výchovné problémy i doma. Vanda začala navštěvovat učební obor. Jednalo se o kuchařské práce. Obor si sama vybrala. Problémy s chováním se dostavily velmi brzy i zde. Učení ji nebavilo, zájem jevila pouze o praktickou část výuky. Často lhala, utrácela finanční prostředky a potom tvrdila, že byla okradena. Několikrát byla přistižena při krádežích, a také pod vlivem léků.

Ke svému okolí se chová často vulgárně a hrubě. Vychovatele v dětském domově nerespektuje, domluvy nepřijímá a rady odmítá. Snahu vychovatelů odměňuje nadávkami, výsměchem. Stejně reaguje i na jiné authority, i na příslušníky Policie.

U této dívky byla doporučena rediagnostika a umístění do výchovného ústavu. Tam by se pod zvýšeným dohledem mohla vyučit. Vanda potřebuje pevné zázemí a vedení. V jejím chování spatřuji jakýsi druh „odplaty“. Největší kus viny podle mého názoru patří rodině. Svým odmítavým, chladným a přezíravým přístupem u ní rodiče vypěstovali agresivitu jako obranu proti okolí.

Jako hlavní problém u Vandy spatřuji fakt, že byla rodiči nemilována ještě před svým narozením. Vyrůstala v rodině, kde byla péče a láska dávana pouze jejím sourozencům. Ona sama citově strádala. Z dostupných informací je také známo, že byla nepřiměřeně a často fyzicky trestána.

Příběh č. 3

Chlapec jménem Robert – dnes již mladý muž, se narodil ve zcela spořádané rodině. Matka – 46 let. Absolvovala odborné učiliště, jehož studium ukončila maturitou. Pracuje v gastronomických službách. Otec – 47 let, taktéž absolvent odborného učiliště s maturitou nyní pracuje jako hasič – technik. Rodiče mají celkem tři děti, chlapce. Robert je ze sourozenců nejstarší. Základní školu absolvoval bez větších problémů, s průměrným prospěchem. Potíže s jeho chováním se začaly objevovat s nástupem puberty a následně v době, kdy navštěvoval učňovské středisko. Výsledkem jeho častých neomluvených hodin, kdy se místo výuky raději scházel s nevhodnou partou, byl zhoršený prospěch. V tomto období se u Roberta (podle slov jeho matky) projevila určitá zvláštnost. Velmi rád byl středem pozornosti ostatních. Ať už se jednalo o spolužáky, kamarády i rodinu. V období puberty trpěl bolestmi hlavy a únavou. Několikrát se tak stalo, že upadl do bezvědomí, a musel být převezen záchrannou službou do nemocnice na pozorování. Strach o jeho zdravotní stav, o jeho život, zasáhl nejen rodiče, ale i sourozence. Robert využil této „příležitosti“ ke zvýšení zájmu okolí o jeho osobu. Častější upadání do bezvědomí mu pomohlo stát se středem pozornosti. Matka uvádí, že si své jednání plně uvědomoval. Věděl, jaký strach budou všichni prožívat. Věděl, jak se má chovat v případě, že pocítí, že se opět nevolnost blíží.

Záměrně ale nic neudělal proto, aby zmírnil její možné důsledky. V této době začal navštěvovat psychologa. Když „období omdlávání“ odeznělo, a Robert potřeboval být znovu středem pozornosti, začaly se u něj objevovat časté drobné úrazy (pohmožděniny, zlomeniny prstů apod.). Matka udává, že si v té době všimla, že její syn užívá marihuanu. Robert jí propadal víc a víc. Zkusil také, jak „chutnají“ tvrdé drogy. K obstarání drogy potřeboval stále více peněz. Snížil se k tomu, že bral z domácnosti různě hodnotné věci a prodával je. Domluvy ze strany rodiny nebraly konce. Výsledkem byl jeho odchod z domova. Žije u babičky, s matkou se občas stýká. Otec styk se synem odmítá. Vztah s rodiči i bratry je hrubě narušen.

Dnes se jedná již o mladého, dospělého jedince, který kvůli problémům spojenými s nevhodnou partou a s drogami, opustil rodinu, opustil dokonce i své dítě, které se mu před nedávnem narodilo. Opustil práci, kterou si našel, ve které byl velmi oblíben. Přerušil ze své vlastní vůle léčení, kterému se dobrovolně podrobil. Odmítl nabídku pracovat na farmě, kde žijí a léčí se lidé s drogovými závislostmi. Svě jednání si uvědomuje, stejně tak i jeho důsledky. Touha po droze nad ním ale zatím vítězí.

Shrnutí:

Tři různé životní příběhy, tři různé osudy. Osudy mladých dívek, ve kterých vidíme mnoho společného a zároveň rozdílného. Z obou vyplývá, že ať už se někdo narodí více či méně vzdělaným rodičům, potřebuje ke svému dobrému vývoji a životu jejich lásku. Potřebuje jejich rady, vedení, jejich zkušenosti. Potřebuje kvalitní rodinné zázemí. Správně fungující rodiče mají velkou šanci dovést své děti zdárně do jejich dospělosti. Vychovat z nich rodiče, kteří půjdou příkladem zase svým dětem. Zapojit je do koloběhu života, který je pro mnoho z nás samozřejmostí a pro mnoho jiných nedosažitelným luxusem. Naproti tomu zde vidíme osud chlapce, který i přes dobré rodinné zázemí, dal přednost životu s drogou. A pokud on sám nebude natolik silný a odhodlaný s tímto svým „přítelem“ bojovat a rozejít se, bude všechna vynaložená snaha jeho blízkých marná.

8 Závěr

Do doby nedávné měla slova, jako jsou *ctnost, morálka, čest, poctivost, tolerance, pravdomluvnost, soucit, velkomyslnost, spolehlivost, odpovědnost, sebeobětování* svůj hluboký význam a obsah pro většinu lidí. Snažili se podle jejich významu chovat a jejich obsah naplňovat. Hodnoty těmito slovy vyjádřené byly nejvyšším mravním principem. K osobám tyto mravní zásady dodržujícím bylo vzhlíženo. Pro některé z nás – členy současné společnosti – bohužel svůj význam tato slova ztratila. Morálka, poctivost a slušnost jsou devastovány sobectvím, prospěchářstvím, neúctou, honbou za hmotnými statky za každou cenu. Člověk morálku dodržující je pro mnohé „podivínek“ a jeho zásady jsou směšné (Novotný, 2006).

Veřejně dostupné statistiky trestné činnosti dětí a mládeže hovoří jasně. Ukazují počty jednotlivých trestných činů, ukazují, že nejvíce páchanou trestnou činností této skupiny naší populace je již zmíněná majetková trestná činnost. Cílem této práce bylo na problematiku kriminality dětí a mládeže poukázat jako na fakt, který nelze v současné době a v současné společnosti opomíjet. Snažila jsem se nahlédnout „za“ statistická data a na jednotlivých příbězích demonstrovat skutečnost, že rodina, rodinné prostředí, škola, výchova, učitelé i vychovatelé jsou hlavními a nepostradatelnými činiteli při utváření osobnosti mladého člověka. To jsou stěžejní body, které všem lidem, celé naší společnosti, mohou v budoucnu pomoci se s negativními jevy ovlivňujícími naše děti a mladé lidi vypořádat. To, v jaké rodině a rodinném prostředí se dítě narodí a vyrůstá, je pro něj, pro jeho další vývoj a život zcela zásadním. Rodiče, kteří žijí ve spořádaném manželském svazku, kteří svoje dítě milují a dávají mu lásku, cit a porozumění, takoví rodiče jsou ve většině případů dítěti zárukou zdravého vývoje. V takových rodičích má dítě ten pravý vzor a oporu. Podobně je tomu tak i ve škole. Pokud kvalitní škola zaměstnává kvalitní pedagogy a vychovatele, kterým na jejich práci a zvláště pak na dětech záleží, je to pro dítě další záruka jeho zdravého rozvoje. Tak by měl vypadat ideální stav. Bohužel nežijeme v ideálním světě plném ideálních lidí. Člověk je tvor, který chybuje. Pokud si svou chybu uvědomí včas, je možná náprava. Špatné ale je, pokud si svoje chybné chování neuvědomuje nebo uvědomit nechce.

„Mravnost zdaleka neznamena potrebu chovat se takzvaně vznešeně či příkladně noblesně, mravnost představuje zejména samozřejmou povinnost jednotlivců chovat se vůči jiným jednotlivcům slušně, zdvořile, vstřícně, velkomyslně, nedominantně, efektivně, kooperativně, nedirektivně – a tudíž sebezáchovně. Vznešenost a noblesa jsou až doprovodné jevy mravnosti, která se v případě nutnosti dokáže obejít i bez těchto příjemných kudrlinek“. (Novotný, 2006, s. 18)

Včasné porozumění těmto slovům by mohlo pomoci lepšímu žití nás všech.

9 Seznam literatury

Bezpečnostní teorie a praxe. Kriminalita dětí a mládeže – příčiny a východiska. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky, ve spolupráci s Policejní akademií České republiky, 1995, roč. 2009, č. 2. ISSN 1801-8211.

BORNÍK, M. *Drogy, co bychom o nich měli vědět.* Praha: Themis, 2001. ISBN 80-85821-98-2.

ČÍRTKOVÁ, L. *Forenzní psychologie.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-213-4.

GJURIČOVÁ, J. Aktuální stav a východiska ke snižování trestné činnosti dětí a mládeže. *Policista.* 1999, roč. 1999, č. 1.

HETTNEROVÁ, M. Tatínek nemá čas, s učiteli není zábava. *Deník Metro.* 2011.

CHMELÍK, J. *Trestná činnost mládeže a páchaná na mládeži.* Praha: Ministerstvo vnitra České republiky, 1998.

JEDLIČKA, R. a kol. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: Nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí.* Praha: Themis, 2004. ISBN 80-7312-038-0.

KAŠPAROVÁ, B. Příčiny a podmínky páchaní trestné činnosti dětmi a mládeží. [online]. 2012, [cit. 2012-03-12]. Dostupné z: www.zachranny-kruh.cz

KOLMAN, F. Nejlepší prevence proti drogám je podpora talentu dítěte. *Magazín České noviny* [online]. 2. 4. 2008, [cit. 2012-03-12], Dostupné z: <http://magazin.ceskonoviny.cz>

MATĚJČEK, Z. a DYTRYCH, Z. *Jak a proč nás trápí děti.* Praha: Grada Publishing, 1997. ISBN 80-7169-587-4.

MATOUŠEK, O. a KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence.* Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-226-2.

NIKL, J. *Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže se zaměřením na jejich prevenci.* Praha: Policejní akademie České republiky, 2000. ISBN 80-7251-033-9.

NOVOTNÝ, P. *Epidemie delikvence.* Liberec: Dialog, 2006. ISBN 80-86761-45-2.

NOVOTNÝ, O. a ZAPLETAL, J. *Kriminologie.* Praha: ASPI, 2008. ISBN 978-80-7353-376-8.

PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-73-67-423-6.

Policejní prezidium České republiky. *Ajaxův zápisník. Akce a projekty* [online]. 2010[cit. 2012-03-14]. Dostupné z: <http://www.policie.cz/clanek/ajaxuv-zapisnik-328720.aspx>

Předpis č. 104/1991 Sb., Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte. In: *Sbírka zákonů*, 022. 1991. [cit. 2012-03-12]. Dostupné z: www.zakonyprolidi.cz

SAK, P. a SAKOVÁ, K. *Mládež na křižovatce*. Praha: Svoboda Servis, 2004. ISBN 80-863320-33-2.

Trestní předpisy. Ostrava: Sagit, 2011. ISBN 978-80-7208-843-0. Dostupné z: <http://www.sagit.cz/pages/sbirkasrch.asp?hledany=trestn%ED+p%F8edpisy&cd=3&typ=s>

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-496-6.

Zákon č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník. In: *Sbírka zákonů*, 019. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1964.

Zákon č. 218/2003 Sb., O odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže). In: *Sbírka zákonů*, 079. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky, 2003.

Zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník. In: *Sbírka zákonů*. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky, 2009, 011. ISSN 1211-1244.

ZOUBKOVÁ, I. *Kontrola kriminality mládeže*. Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk, 2002. ISBN 80-86473-08-2.

ZOUBKOVÁ, I., NIKL, J. a ČERNÍKOVÁ, V. *Kriminalita mládeže*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2001. ISBN 80-7251-070-3.

10 Přílohy

Příloha č. 1

Předpis č. 104/1991 Sb. Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte (článek 1 – 3).

Federální ministerstvo zahraničních věcí sděluje, že dne 20. listopadu 1989 byla v New Yorku přijata Úmluva o právech dítěte. Jménem České a Slovenské Federativní Republiky byla Úmluva podepsána v New Yorku dne 30. září 1990.

S Úmluvou vyslovalo souhlas Federální shromáždění České a Slovenské Federativní Republiky a prezident České a Slovenské Federativní Republiky ji ratifikoval. Ratifikační listina byla uložena u generálního tajemníka OSN, deponitáře Úmluvy, dne 7. ledna 1991.

Úmluva vstoupila v platnost na základě svého článku 49 odst. 1 dnem 2. září 1990. Pro Českou a Slovenskou Federativní Republiku vstoupila v platnost v souladu se svým článkem 49 odst. 2 dnem 6. února 1991.

Český překlad Úmluvy se vyhlašuje současně.

ÚMLUVA

O PRÁVECH DÍTĚTE

Státy, které jsou smluvní stranou této úmluvy, majíce na zřeteli, že podle zásad vyhlášených v Chartě Spojených národů je uznání přirozené důstojnosti a rovných a nezcizitelných práv všech příslušníků lidské rodiny základem svobody, spravedlnosti a míru ve světě, majíce na mysli, že lid Spojených národů v Chartě znovu potvrdil svou víru v základní lidská práva, v důstojnost a hodnotu lidské osobnosti a že vyjádřil své odhodlání podporovat sociální pokrok a zlepšovat životní úroveň při větší svobodě, uznávající, že Spojené národy ve Všeobecné deklaraci lidských práv a v mezinárodních paktech o lidských právech prohlásily a dohodly se na tom, že každému přísluší v nich stanovená práva, a to bez jakéhokoli rozlišování podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního nebo sociálního původu, majetku, rodu nebo jiného postavení, pamětliv,

že ve Všeobecné deklaraci lidských práv Spojené národy prohlásily, že dětství má nárok na zvláštní péči a pomoc, přesvědčeny, že rodina, jako základní jednotka společnosti a přirozené prostředí pro růst a blaho všech svých členů a zejména dětí, musí mít nárok na potřebnou ochranu a takovou pomoc, aby mohla beze zbytku plnit svou úlohu ve společnosti, uznávající, že v zájmu plného a harmonického rozvoje osobnosti musí dítě vyrůstat v rodinném prostředí, v atmosféře štěstí, lásky a porozumění, majíce na zřeteli, že dítě musí být plně připraveno žít ve společnosti vlastním životem a vychováno v duchu ideálu prohlášených v *Chartě Spojených národů*, a to zejména v duchu míru, důstojnosti, snášenlivosti, svobody, rovnosti a solidarity, majíce na mysli, že potřeba zabezpečit dítěti zvláštní péči byla zakotvena v Ženevské deklaraci práv dítěte z r. 1924 a v Deklaraci práv dítěte přijaté Spojenými národy v r. 1959 a uznána ve *Všeobecné deklaraci lidských práv*, v *Mezinárodním paktu o občanských a politických právech* (zejména v článcích 23 a 24), v *Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech* (zejména v článku 10) a ve statutech a příslušných dokumentech odborných organizací a mezinárodních organizací zabývajících se péčí o blaho dětí, majíce na mysli, že, jak je uvedeno v *Deklaraci práv dítěte* přijaté Valným shromážděním Organizace spojených národů 20. listopadu 1959, „dítě pro svou tělesnou a duševní nezralost potřebuje zvláštní záruky, péči a odpovídající právní ochranu před narozením i po něm“ pamětlivý ustanovení Deklarace sociálních a právních zásad ochrany a zajištění blaha dětí, se zvláštním ohledem na vnitrostátní a mezinárodní úpravu umístění do institucí náhradní péče, Minimálních standardních pravidel OSN týkajících se výkonu soudnictví za účasti mladistvých (Pekingská pravidla), Deklarace o ochraně žen a dětí za mimořádných událostí a za ozbrojených konfliktů, uznávající, že ve všech zemích světa jsou děti žijící ve výjimečné obtížných podmínkách a že tyto děti vyžadují zvláštní pozornost, berouce náležitý ohled na význam tradic a kulturních hodnot každého národa pro ochranu a harmonický rozvoj dítěte, uznávající význam mezinárodní spolupráce pro zlepšování životních podmínek děti v každé zemi a zejména v zemích rozvojových, dohodly se na následujícím:

ČÁST I

Článek 1

Pro účely této úmluvy se dítětem rozumí každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve.

Článek 2

1. Státy, které jsou smluvní stranou této úmluvy, se zavazují respektovat a zabezpečit práva stanovená touto úmluvou každému dítěti nacházejícímu se pod jejich jurisdikcí bez jakékoli diskriminace podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smyslení, národnostního, etnického nebo sociálního původu, majetku, tělesné nebo duševní nezpůsobilosti, rodu a jiného postavení dítěte nebo jeho rodičů nebo zákonných zástupců.

2. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, učiní všechna potřebná opatření k tomu, aby dítě bylo chráněno před všemi formami diskriminace nebo trestání, které vyplývají z postavení, činnosti, vyjádřených názoru nebo přesvědčení jeho rodičů, zákonných zástupců anebo členů rodiny.

Článek 3

1. Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány.

2. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují zajistit dítěti takovou ochranu a péči, jaká je nezbytná pro jeho blaho, přičemž berou ohled na práva a povinnosti jeho rodičů, zákonných zástupců nebo jiných jednotlivců právně za ně ho odpovědných,

a činí pro to všechna potřebná zákonodárná a správní opatření.

3. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečí, aby instituce, služby a zařízení odpovědné za péči a ochranu dětí odpovídaly standardům stanoveným kompetentními úřady, zejména v oblastech bezpečnosti a ochrany zdraví, počtu a vhodnosti svého personálu, jakož i kompetentního dozoru.

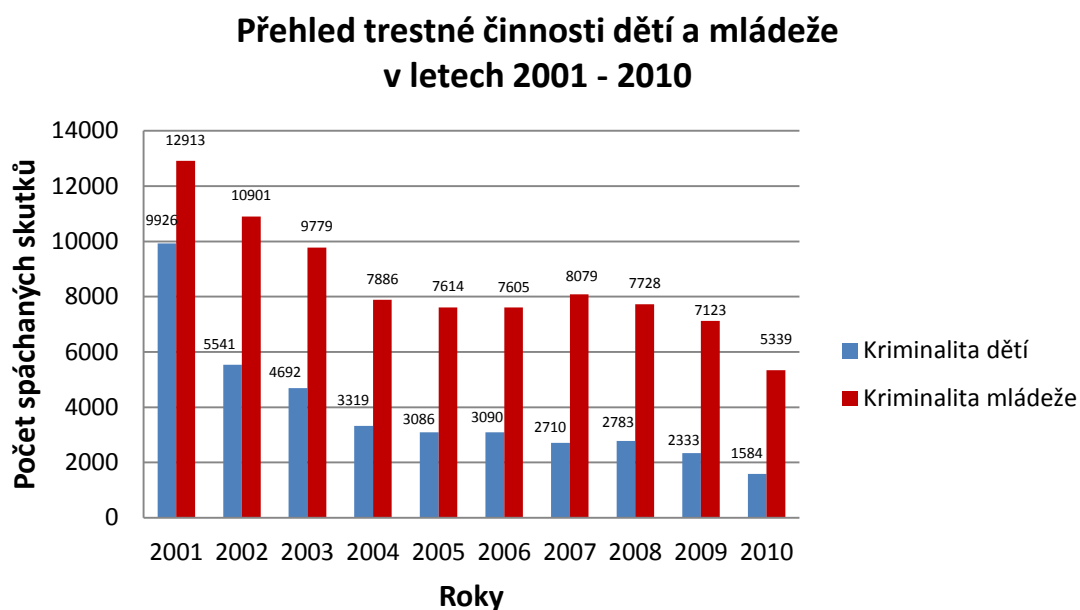
Přehled trestné činnosti dětí a mladistvých

Tabulka č. 1: Přehled trestné činnosti dětí a mladistvých v letech 2001 – 2010

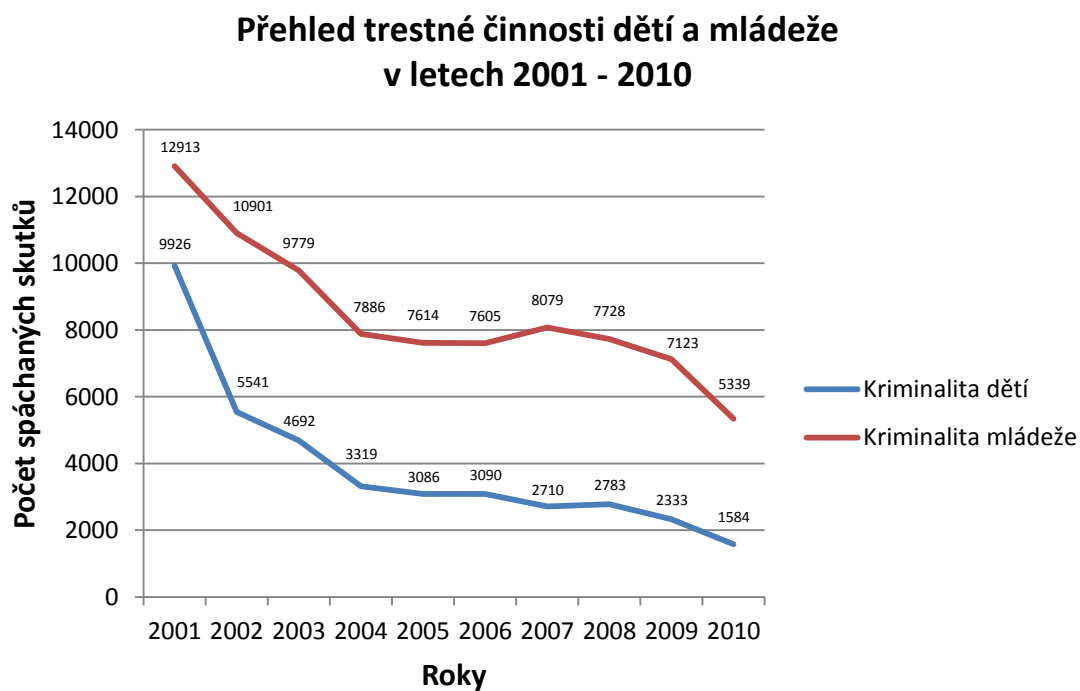
Rok	Celková kriminalita	Kriminalita dětí	Kriminalita mládeže	Násilná kriminalita		Majetková kriminalita		Mravnostní kriminalita		Hospodářská kriminalita		Ostatní kriminalita	
				Děti	Mládež	Děti	Mládež	Děti	Mládež	Děti	Mládež	Děti	Mládež
2001	358577	9926	12913	1185	1141	7214	9650	141	181	70	253	1316	1688
2002	372341	5541	10901	982	1241	3419	7294	119	229	94	320	927	1817
2003	357740	4692	9779	873	1235	2731	6229	120	194	120	260	848	1861
2004	351629	3319	7886	705	1341	1953	4701	92	161	110	221	459	1462
2005	344060	3086	7614	581	1149	1786	4643	104	190	100	248	515	1384
2006	336446	3090	7605	544	990	1820	4159	74	175	101	280	551	2001
2007	357391	2710	8079	498	1082	1457	3966	86	184	57	212	612	2635
2008	343799	2783	7728	499	958	1409	3844	93	155	65	153	717	2618
2009	332829	2333	7123	455	969	1145	3472	100	174	67	221	566	2287
2010	313387	1584	5339	349	810	748	3033	97	166	53	233	337	1097

Zdroj: Policejní prezidium České republiky, statistické výkazy

Graf č. 1

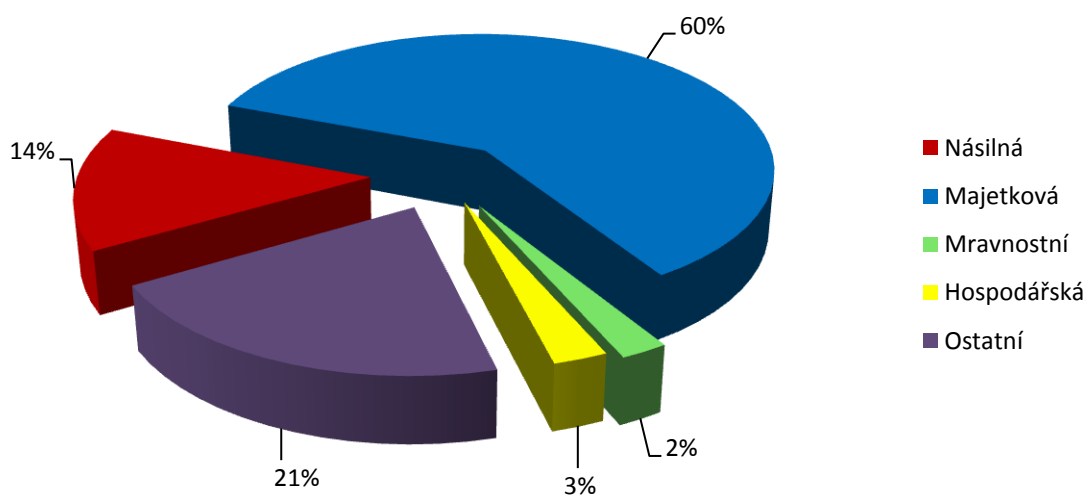
Graf č. 2

Graf č. 3

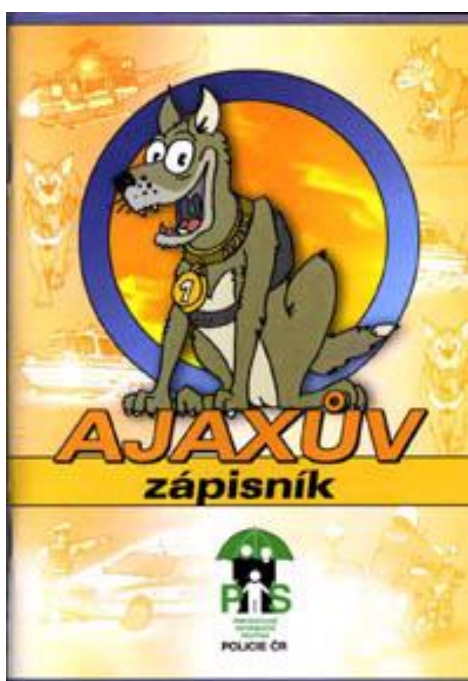
Jednotlivé druhy trestné činnosti dětí a mládeže v letech 2001 – 2010

(vyjádřeno v procentech)

Ajaxův zápisník

Jedná se o preventivní program, který je v rámci Policie České republiky praktikován na základních školách. Projekt je určen pro žáky 2. tříd základních škol, jehož cílem je zábavnou formou učit děti jednak předcházet různým patologickým jevům, ale také jak se chovat v silničním provozu, jak dbát na svoji vlastní bezpečnost, seznamovat se s prací policistů, osvojovat si důležitá telefonní čísla integrovaného záchranného systému apod. Témata jsou volena policisty tak, aby odpovídala věku dětí, aby pro ně byla srozumitelná. Tomu jsou přizpůsobeny i pomůcky, které policisté při této činnosti používají (stavěcí terče, dopravní značky, filmové příběhy, ukazující reálné situace natočené podle skutečných událostí apod.).

„Ajaxův zápisník“ je preventivní projekt, jehož cílem je zvyšovat právní vědomí již u dětí mladšího školního věku; průvodce jim dělá policejní pes Ajax.

Žáci druhých tříd základních škol se učí pomocí Ajaxova zápisníku předcházet různým sociálně patologickým jevům např.

- **šikaně,**
- **alkoholu a nealkoholovým drogám,**
- **hazardním hrám apod.**

Seznamují se také s běžnými každodenními záležitostmi

- **pohyb v silničním provozu,**
- **vlastní bezpečnost.**

Žáci dostávají zápisník, s kterým pracují po celý rok za pomoci učitelů a rodičů. Policisté pro ně připravují různé soutěže a testy a přitom zjišťují, co se od policejního psa Ajaxe, naučili.

Obsah zápisníku

Zápisník obsahuje 10 témat, každé téma je vždy na 1 měsíc ve školním roce. Témata jsou zařazena vhodně vzhledem k věku žáků. Malí školáci se postupně seznamují s policistou, s činnostmi policie, dopravní tematikou a od listopadu začínají závažnější témata, kdy již děti znají "svého policistu" a navykli si na práci se zápisníkem.

Září

Seznámení se s Policíí ČR, tj. s uniformou policisty, jeho prokazováním na veřejnosti, složkami Policie ČR a její technikou. Osvojují si důležitá telefonní čísla na integrovaný záchranný systém. Pomůcky - fotografie jednotlivých policejních složek a vzor pistole.

Říjen

Dopravní tematika - chodec. Zdůrazňují se zásady správného pohybu po komunikacích, jak po silnici, tak po chodníku. Žáci se učí základní dopravní značky a také pokyny policisty, pro případ nefunkčnosti světelné signalizace na křižovatce.

Pomůcky - dopravní značky, stavěcí terč a reflexní vesta.

Listopad

Vlastní bezpečnost - bezpečnost dětí ve škole, doma a na ulici. Žáci jsou upozorňováni na správné chování při setkání s cizími osobami.

Prosinec

Téma "Co se smí a nesmí", žáci probírají pravidla chování dětí, která musí dodržovat doma či ve škole a jaké sankce a tresty následují v případě porušení těchto pravidel. Informace o věkové hranici trestní odpovědnosti v České republice.

Leden

Téma "Děti a trestné činy", které je přizpůsobeno této věkové kategorii. Probírají se trestné činy, které se bezprostředně dotýkají či mohou dotknout dětí, např. krádež, loupež, ublížení na zdraví, poškozování cizí věci, podvod (podepisování žákovské knížky či úkolů), pomluva, pytláctví, šíření poplašné zprávy. Pomůcky - trestní zákon, kdy se žáci seznamují s případnými tresty za konkrétní trestný čin.

Únor

Problematika mezilidských vztahů - šikana. Tito malí žáci si ještě nedokáží představit takovéto jednání. Pomůcky - filmový příběh, ukazující reálné situace natočené dle skutečné události.

Březen

Dopravní tematika - cyklista. Připomíná se nutnost nošení ochranné přilby, ochranných prvků - chráničů, reflexních označení, dále znalost dopravních předpisů, včetně dopravních značek a samozřejmě všeobecná bezpečnost na komunikacích. Pomůcky - malý dopravní test.

Duben a květen

Probírají se závislosti na alkoholu, kouření, hazardních hrách a drogách. Je zde velice nutná opatrnost při vykládání této problematiky a volení správných slov. Upozorňuje se především na následky a nato, co je trestné. Vysvětluje se základní rozdělení drog, jak vypadají, jak se aplikují, jaké jsou následky a s tím související pojmy.

Pomůcky - drogový kufřík.

Červen

Bezpečné prázdniny.